

Supòsits de conflicte en les societats del capital: el mecanisme legal d'impugnació d'acords socials

Xavier Sanz Pujol

Curs 2016-2017

Grau de Dret

Treball de Final de Grau

Tutora: Cristina Roy Pérez

Índex

PRIMERA PART: el marc normatiu legal

1- Introducció	3
2- Estructura	5
3- La LSC del 2010 i la reforma aportada amb la Llei 31/2014	6
4- Les diferències entre l'antic i el nou text de la LSC que han modificat la impugnació d'acords socials	9

SEGONA PART: supòsits de conflicte

5- Apunt sobre l'art. 348. bis LSC: la seva entrada en vigor	15
6- El dret d'informació	18
7- Una aproximació a l'interès social	24
8- L'opressió de la majoria	29
9- L'obstruccionisme de la minoria	32

TERCERA PART: mecanismes de resolució

10- La impugnació d'acords socials de l'art. 204 LSC: funcionament del mecanisme ex-ante i ex-post	35
11- Els límits a l'acció d'impugnació i la caducitat d'aquesta	44
12- Legitimació per a impugnar	49
12.1- Legitimació activa	49
12.1.1- Socis	49
12.1.2- Administradors	51
12.1.3- Tercers	52
12.1.4- Altres	53
12.2- Legitimació passiva	54
13- La protecció a les minories. Conclusions	56
Bibliografia	62

PRIMERA PART: el marc normatiu legal

1- Introducció

Actualment, el Real Decret Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, per el que s'aprova el text refós de la Llei de Societats del Capital, preveu unes eines en favor dels socis que siguin minoria dins del capital d'una societat per a reaccionar davant les conductes d'opressió que pugui exercir la majoria. Aquestes eines jurídiques són l'exercici d'accions de responsabilitat civil davant dels administradors i la impugnació d'acords de la Junta general. En aquest treball fixarem l'estudi en aquesta segona eina, veient com es configura, a quins drets afecta o hi té relació, com funciona el seu mecanisme i quines solucions aporta als socis minoritaris davant d'aquests abusos de la majoria.

La impugnació d'acords socials té com a objecte la revisió de la legalitat de les decisions preses en els òrgans de decisió d'una societat mercantil (Junta general i consell d'administració). En aquest treball veurem la impugnació d'acords sobre decisions preses en la Junta general de socis o accionistes, que es configura com un mecanisme bàsic de protecció de les minories socials davant les decisions que s'hi prenguin amb els vots de la majoria.

El propi legislador es conscient de la importància d'aquest mecanisme de protecció, i així ho reconeix al incloure el dret per a impugnar acords socials dins la relació de drets dels quals gaudeix "*com a mínim*" cada soci. En concret ho fa a l'art. 93 c) del Reial Decret Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, per el que s'aprova el text refós de la Llei de Societats del Capital (en endavant LSC), si bé cal reconèixer que es tracta aquest d'un dret sotmès a determinades condicions per a poder ser exercit, regulades en els art. 204 i següents LSC.

Tradicionalment, la pròpia configuració de l'acció d'impugnació d'acords socials com a eina de control de la legalitat de les decisions aprovades per majoria, i en definitiva, com a eina de protecció dels interessos de la minoria, ha determinat la seva essencial importància en les situacions de conflictes societaris sorgits en el si de les societats mercantils. Es pot dir, sense por a equivocar-se, que quan es produeix una disputa entre els socis d'una companyia mercantil, sovint aquest conflicte acaba davant dels tribunals mitjançant l'exercici d'accions destinades a combatre els acords socials adoptats per la Junta general o el consell

d'administració (acords del consell d'administració que en aquest treball veurem tangencialment, de manera puntual). Aquest fet, a la pràctica, acaba suposant una enjudiciament de la vida societària que normalment no acaba portant a unes conseqüències precisament positives, més enllà del plànol estrictament intern de la societat.

Les conseqüències poden afectar perfectament al desenvolupament de les activitats de la societat en el seu tràfic jurídic mercantil. De fet, a la pràctica s'ha vist com, en molts casos, la utilització del mecanisme d'impugnació d'acords socials acaba esdevenint una peça essencial en l'estratègia fàctica d'una de les parts, més que per els efectes pràctics reals d'una eventual sentència favorable, per el que acaba suposant aquest enjudiciament en l'aspecte de portar a l'estructura de la societat a una situació de tensió màxima, que pot resultar interessant per aconseguir finalitats o objectius que es trobin fora del propi procés judicial.

D'aquesta manera, tenint en compte les dificultats intrínseques i inevitables que es donen en el funcionament intern de totes les societats mercantils, ens podem plantejar un seguit de qüestions: Afavoreix aquest mecanisme al funcionament dels òrgans de control de les societats del capital al nostre territori? És una mesura amb ànim afavoridor o només proteccionista? És necessària l'existència d'aquest mecanisme a la regulació normativa societària? Amb quina finalitat ha estat introduït aquest mecanisme?

2- Estructura

Per a entendre el mecanisme legal del qual s'ha dotat als socis, per a poder obtenir una visió objectiva sobre quines son les intencions del legislador, i per a poder argumentar unes respostes d'ampli abast i coherents a les qüestions plantejades, crec necessari repartir el desenvolupament d'aquest treball en tres parts:

1. En la primera part analitzarem el marc legal que hi havia en l'àmbit societari abans de la reforma introduïda per la Llei 31/2014, i quins son els canvis que actualment han quedat adherits al nou text de la LSC.

2. En la segona part profunditzarem sobre quins supòsits de conflicte trobem en el funcionament intern de les societats, quins drets es veuen afectats o involucrats en el funcionament del mecanisme d'impugnació d'acords, i com pot afectar aquest mecanisme a les parts en conflicte. Dividirem l'anàlisi d'aquests supòsits de conflicte en dues vessants: el dret a la informació del soci (com es configura, quins límits té, quins canvis ha rebut) i com les majories i les minories poden actuar dins del funcionament intern societari utilitzant fins al límit legal els mecanismes normatius establerts, reguladors de la presa de decisions d'una part i tutors dels drets de l'altre part.

3. En la tercera part del treball veurem com funciona el mecanisme d'impugnació d'acords i quina afectació té en les parts (majoria i minoria) abans i després de la seva activació legal. Veurem quins límits té la utilització d'aquest mecanisme, quins subjectes el poden activar, respecte qui i què el poden utilitzar, i analitzarem si amb aquesta reforma el legislador ha proporcionat una protecció a les minories o ha realitzat una mera actualització normativa de les eines jurídiques societàries actuals.

3- La LSC del 2010 i la reforma aportada amb la Llei 31/2014

El text normatiu de la Llei de Societats del Capital vigent a partir del Reial Decret Legislatiu 1/2010, de 2 de juliol, va ser objecte de la seva última reforma en profunditat a finals de l'any 2014, amb l'entrada en vigor de la Llei 31/2014, de 3 de desembre, per la qual es va modificar la Llei de Societats del Capital per a la millora del govern corporatiu.

Aquesta Llei 31/2014, aprovada per el Congrés dels Diputats el dia 1 d'octubre del mateix any, va incorporar un seguit d'esmenes sobre el text vigent fins al moment amb l'objectiu de modernitzar i millorar el govern de les societats del capital, incloent canvis sobre el seu règim jurídic donant un major protagonisme a la Junta d'Accionistes en la presa de decisions, introduint controls més estrictes en les remuneracions dels directius, i regulant la seva responsabilitat respecte els seus actes de gestió. Els canvis més rellevants afecten a totes les societats del capital (i no només a les societats cotitzades). Les principals novetats que va venir a introduir aquesta nova llei van ser:

- Competències de la junta general d'accionistes: la reforma va tractar de garantir que els accionistes es poguessin pronunciar de forma separada respecte del nomenament, la reelecció o la separació dels administradors, i respecte les modificacions estatutàries, de tal manera que l'emissió dels seus vots es pogués emetre de forma diferenciada. Respecte las juntes de les societats anònimes i les majories necessàries per adoptar acords, es va suprimir el concepte de "majoria ordinària" per passar a quedar definit com a "majoria simple" (més vots a favor que en contra del capital que es trobi present o representat a la Junta).

Igualment es va fer extensiu a les societats anònimes la regla ja existent a les societats de responsabilitat limitada, que permet a la Junta intervenir en assumptes de gestió de la societat.

Sobre el tractament jurídic dels conflictes d'interès, es va establir una clàusula específica de prohibició del dret de vot en els casos més greus de conflictes d'interès (fins llavors només aplicable a les societats de responsabilitat limitada); en la resta de casos el soci podrà votar. També es va establir una presumpció d'infracció sobre l'interès social en els casos que l'acord adoptat ho hagués estat amb el vot determinant d'algun soci o socis involucrats en el conflicte d'interessos. En aquests casos existiria una inversió de la càrrega de la prova que volgués justificar l'actuació d'aquest soci o accionista com a conforme o beneficiosa per a

l'interès social.

- Administració de la societat: es van regular els deures i el règim de responsabilitat dels administradors, tipificant de manera més precisa els deures de diligència i lleialtat i el procediment que caldria seguir en els casos de conflictes d'interès. Es va ampliar l'abast de la responsabilitat dels administradors més enllà del rescabament per el dany causat, incloent en el nou redactat la devolució de l'enriquiment injust que per aquesta conducta hagueren obtingut. També es va facilitar la interposició de l'acció social de responsabilitat al reduir el percentatge de participació necessari (passant del 5% al 3% en societats cotitzades), i permetent la seva interposició directa en cas d'infracció del deure de lleialtat sense necessitat de tenir que esperar a la celebració de la junta general per a poder interposar-la.

Respecte les competències del consell d'administració es va establir que aquest s'haurà de reunir, almenys, de forma trimestral, amb l'objectiu que mantingui una presència constant i continuada en la vida de la societat. Els consellers tenen el deure d'assistir personalment a les sessions del consell, i en el cas d'ésser representats, fer-ho només per a consellers del seu mateix rang (això es, un conseller no executiu només podrà delegar sobre un altre conseller no executiu).

Igualment es va incloure un nou article que conté les facultats indelegables del Consell (art. 249 bis) entre les quals es troben, dins de la política de control i gestió dels riscos, els riscos fiscals que corri la societat (referint-se a l'aprovació d'inversions o operacions que tinguin un especial risc fiscal), com també la determinació de l'estratègia fiscal de la societat.

Sobre els càrrecs de President i Conseller Executiu, es va establir que quan ambdós recaiguin sobre la mateixa persona, el nomenament del president del consell requerirà del vot favorable d'almenys dos terços dels membres del consell. Sobre la durada del càrrec d'administrador es va establir que els nomenaments fossin per a períodes màxims de quatre anys enlloc dels fins llavors sis anys de durada.

- Retribucions dels consellers i administradors: es va establir que aquestes remuneracions havien de reflectir de forma adequada l'evolució real de l'empresa, i estar correctament alineades amb l'interès de la societat i els seus accionistes. En les societats cotitzades es sotmetrà a l'aprovació de la Junta General d'Accionistes la política de remuneracions com a punt separat de l'ordre del dia i amb caràcter plurianual, previ informe de la Comissió de nomenaments i retribucions que haurà

d'ésser emès cada tres anys com a mínim.

També es va establir que l'informe anual sobre remuneracions seguia estant sotmès al vot consultiu de la junta, però en cas que aquest vot fos negatiu, caldrà realitzar una nova proposta de política de remuneracions.

Altres modificacions que es van aplicar al text normatiu de la LSC van ser també la obligatorietat de publicar en la memòria dels comptes anuals el termini mitjà de pagament a proveïdors, informació que també es pot publicar en la pàgina web de la societat (de manera obligada en les societats anònimes cotitzades).

Respecte la Junta i els drets dels socis, part que més ens interessa i afecta al nostre treball, destacar també les novetats que es van introduir amb la delimitació de l'exercici del dret d'informació i la seva possible infracció com una causa d'impugnació dels acords socials. Es va establir que en els casos on un soci veiés vulnerat el seu dret de pregunta exercitat abans de la Junta, només es podran impugnar aquells acords que s'hagin adoptat la informació sol·licitada sobre els quals resultés essencial per a exercir el dret de vot. Aquest dret canvia en les societats anònimes, on la vulneració del dret d'informació que l'accionista hagi volgut exercitar durant la celebració de la Junta no serà causa d'impugnació dels acords adoptats. També es van incorporar noves cauteles per a delimitar l'exercici al dret d'informació basades en el marc de la bona fe, per a evitar-ne el seu ús abusiu.

A continuació passarem a veure en una anàlisi més profunda les diferències entre l'antic text que contenia la LSC basada en el RDL 1/2010 i l'actual text reformat amb la introducció de la Llei 31/2014, en concret, sobre aquells articles que tenen afectació sobre la impugnació d'acords socials.

4- Les diferències entre l'antic i el nou text de la LSC que han modificat la impugnació d'acords socials

De totes les reformes introduïdes per la Llei 31/2014, passarem a desglossar amb detall aquelles que van afectar a la impugnació d'acords i els drets del socis minoritaris.

La més àmplia i important reforma en aquest àmbit es va dur a terme a través de l'art. 204, que va venir a substituir l'antic art. 115 de la "*Ley de Sociedades Anónimas*". En el nou redactat el legislador va fer desaparèixer la distinció entre acords nuls (aquells que infringien o eren contraris a un precepte legal) i acords anul·lables (aquells que podien ésser anul·lats a instància de part dins de cada termini establert legalment) existent fins al moment, i va passar a legitimar la impugnació d'aquells acords que fossin contraris a la llei, que s'oposessin als estatuts o al reglament de la Junta de la societat (fins aleshores no contemplat), o que lesionessin l'interès social en benefici d'un o varis socis o de tercers. També es va ampliar l'acció d'impugnació per aquells actes que lesionessin l'interès social si eren adoptats de manera impositiva per la majoria, incloent aquells acords que, malgrat tot, no lesionessin el patrimoni social. Una qüestió a plantejar es: perquè es va modificar aquest article reconeixent una lesió de l'interès social encara que no hi hagués un perjudici en el patrimoni de la societat?

Sense entrar aquí sobre el concepte o la delimitació de l'interès social (concepte que tractarem més endavant), cal apuntar que el límit essencial dels drets dels socis és el respecte i el deure de fidelitat cap a aquest interès de la societat. Abans d'aquesta reforma del text de la Llei de Societats del Capital, davant la impugnació d'acords de la Junta general es podia apreciar una tendència per part dels Tribunals a utilitzar la institució de l'abús de dret (recollida a l'art. 7.2 CC) per anul·lar les decisions que de forma opressora poguessin adoptar les majories, especialment en les situacions on es votés una retenció injustificada dels guanys de la societat i la conseqüent negativa al seu repartiment en forma de dividendes¹. Aquesta interpretació va resultar positiva per a donar solució a aquests problemes,

¹ En aquest sentit, *vid.* la SAP de València de 5 de juny de 1997; SAP de València de 15 de setembre de 1997; SAP de Madrid de 5 de febrer de 2001; SAP d'Alacant de 26 de febrer de 2001; SAP de Las Palmas de 19 d'abril de 2004; SAP de Múrcia de 28 de gener de 2005; SAP de Múrcia de 28 de novembre de 2008; SAP de Múrcia de 27 de febrer de 2009; SAP d'Àlava de 19 d'octubre de 2010; SAP de Balears de 22 de desembre de 2010. També la STS núm. 418/2005, de 26 de maig; y la núm. 873/2011, de 7 de desembre.

però sense dubte era una solució insuficient i adaptada de manera forçosa a aquesta matèria en falta d'altres instruments normatius que els donessin cobertura.

Tal i com cita la STS de 19 de febrer de 1991², la lesió a l'interès social “*no es otro que la suma de los intereses particulares de sus socios, de forma que cualquier daño producido en el interés común del reparto de beneficios, o en cualquier otra ventaja comunitaria, supone una lesión al interés social*”. Davant d'aquestes situacions el legislador es trobava obligat a aportar una solució normativa, amb més raó si cal, al trobar-se els Tribunals que davant d'aquests casos d'opressió de les majories, atorgar èxit a una acció d'impugnació sota la causa d'una lesió de l'interès social no era senzill, doncs moltes vegades les situacions l'avantatge obtingudes per el soci de control o majoritari com a fruit d'aquesta mesura opressora no resultaven fàcilment provables, i encara menys provar que el perjudici efectuat sobre els socis minoritaris s'identificava al mateix temps amb una lesió sobre l'interès social, tal i com la norma requeria. A més, inclús en els casos que l'acord respectiu de la Junta general esdevingués anul·lat després de la seva impugnació, la minoria es seguia veient sotmesa a patir el comportament opressiu de la majoria dins de la societat, no tant sols en situacions que escapessin de la possibilitat d'impugnació (per no provenir d'un acord social adoptat per el grup de control) sinó també promovent noves conductes abusives a través de la Junta, agreujant-se especialment en aquelles situacions on aquest abús prengué forma a través d'omissions tals com la negativa a repartir beneficis.

Davant d'aquestes situacions els jutges espanyols no trobaven eines jurídiques que els permetessin imposar un criteri a seguir per les majories després de declarar la invalidesa d'una acord, i els drets dels socis minoritaris es trobaven sense cobertura normativa i amb una falta de tutela judicial envers aquests abusos. Així ho expressa Fernández Del Pozo³, al assenyalar en el seu estudi a l'art. 213 de l'actualment derogada “*Ley de Sociedades Anónimas*” que “*es muy posible que todos esos mecanismos sean insuficientes: parece claro que el juez que declara la nulidad por abuso de mayoría no puede sustituir a la junta y determinar una concreta aplicación de resultados “tolerable” o “normal”. La junta debe acordar de nuevo*

² vid. STS 13053/1991, de 19 de Febrer, F.J. 2. Ref. CENDOJ – N° ROJ: STS 13053/1991.

³ vid. FERNÁNDEZ DEL POZO, L., *La aplicación de resultados en las sociedades mercantiles: (estudio especial del artículo 213 de la Ley de Sociedades Anónimas)*, Madrid, Civitas, 1997, p. 157.

aplicar los resultados. No es extraño que esa nueva aplicación de resultados motive de nuevo la confrontación entre los socios”.

La reforma introduïda amb la Llei 31/2014 a l'art. 204 de la LSC va venir a donar cobertura a aquests problemes i aportar una eina normativa que donés cobertura i tutela als socis minoritaris davant les situacions d'abús de les majories, traduint-se per part del legislador en l'exclusió de la necessitat de lesionar el patrimoni societari per tal que un acord es pugui considerar abusiu, de tal manera que actualment un acord adoptat de manera abusiva per la majoria, i imposat per tant sobre la minoria, ja es consideri una lesió a l'interès social.

Juntament amb aquesta ampliació de supòsits d'acords anul·lables que es van introduir en la reforma de l'art. 204, es va delimitar la casuística dels casos acceptats com a impugnables en els punts 2 i 3 d'aquest article. Actualment no es impugnable un acord social adoptat abans de la interposició de la demanda si aquest ja s'ha deixat sense efecte o ha estat substituït vàlidament per un altre. Tampoc no son acceptades les infraccions de requeriments merament procedimentals establerts per la llei (llevat que tinguin caràcter rellevant com puguin ser infraccions de forma i termini per a la convocatòria de la Junta, regles per a constituir l'òrgan, majories necessàries per a l'adopció d'acords,...), la insuficiència de informació facilitada per la societat (llevat que aquesta informació hagués estat essencial per a l'exercici del dret de vot), la participació a la Junta de persones no legitimades (llevat que el seu vot hagués estat determinant per a la constitució de l'òrgan), o la invalidesa o còmput erroni de vots (llevat que aquest error hagués estat determinant per assolir la majoria). Els conceptes “essencial” o “determinant”, repetidament utilitzats en aquesta nova redacció de l'art. 204, actualment són susceptibles d'ésser plantejats com a qüestió incidental de previ pronunciament.

També va ser objecte de reforma l'art. 205, on es van determinar com a impugnables els acords “socials” (eliminant el concepte d'acords “nuls” i “anul·lables” de l'anterior redactat), afegint en el seu punt primer que el termini de caducitat que regia sobre l'acció d'impugnació d'aquests acords passava a ser de 1 any, deixant d'existir aquest termini sobre aquells acords que resultessin contraris a l'ordre públic (l'acció contra aquest tipus d'acords ni caduca ni prescriu). Es va eliminar el termini de 40 dies existent en l'anterior redactat i es van canviar els inicis del “*dies a quo*” en que comença a comptabilitzar l'adopció de l'acord. En el segon punt d'aquest article es van afegir nous requeriments abans inexistents per

a que el termini de caducitat de l'acció d'impugnació comencés a computar des de la data d'adopció de l'acord, especificant que l'acord s'hagués adoptat en Junta de socis o en un reunió del consell d'administració. Al mateix temps es va concretar que en els acords adoptats per escrit aquest còmput s'iniciés des de la data de recepció de la còpia de l'acta, i en aquells acords inscrits en el Registre Mercantil, des de la data de registre de la inscripció.

Sobre l'art. 206 els canvis efectuats van augmentar de manera rellevant la protecció als socis minoritaris respecte l'anterior text. En el primer punt d'aquest article, i sobre qualsevol acord social (no només sobre els acords que anteriorment es diferenciaven com a nuls), van passar a tenir legitimació per a impugnar acords qualsevol dels administradors i tercers amb un interès legítim, afegint en el redactat actual una restricció sobre els socis legitimats a només aquells que haguessin adquirit aquesta condició abans de l'adopció de l'acord que es volgués impugnar, i sempre que representessin almenys un 1% del capital social. Es va limitar aquí el nombre de socis amb legitimació per a impugnar acords, si també es cert que en el segon paràgraf es va permetre modificar aquest percentatge a través de la seva determinació en els estatuts social, i es va donar dret a tots els socis (inclosos els no legitimats per a impugnar) al rescabament del perjudici que aquest acord els hagués pogut causar. En aquesta modificació es pot veure com el legislador amplia la protecció sobre tots els socis que rebin un perjudici per l'adopció d'un acord impugnable, si bé conscient d'aquest augment de la protecció també va limitar l'ús de l'exercici d'impugnació, proporcionant així una garantia de compensació econòmica sobre possibles actes abusius de les majories, i també evitant que les minories exercissin d'una manera igualment abusiva el seu dret a impugnar acords en qualsevol ocasió que algun soci tingués alguna mera disconformitat amb l'acord adoptat, permetent un millor i més fluid funcionament en les preses de decisions internes de la societat.

Al segon punt d'aquest article, i reforçant la impugnació d'aquells actes que siguin contraris a l'ordre públic, es va legitimar a qualsevol administrador, tercer, o soci ja existent per aquesta acció d'impugnació, incloent també aquells socis que adquirissin aquesta condició amb posterioritat a l'adopció de l'acord. Sobre aquest tipus d'acords, es va anular el requeriment de l'anterior redactat on s'exigia al soci ésser present a la Junta i fer constar en acta la seva oposició a l'acord com a condicions per a estar legitimat per a la impugnació posterior. No es va afegir cap modificació substancial al tercer i quart punts, però es va afegir un cinquè punt a aquest article que no permetia al soci impugnant al·legar defectes de forma en

l'adopció de l'acord amb posterioritat, si en el moment oportú no ho hagués denunciat. Cal parar a fer un incís sobre aquest nou punt.

El legislador, amb aquesta indicació cap al soci de denunciar el defecte de forma en el moment oportú, no estava exigint un requeriment per a que l'acció d'impugnació fos procedent sinó una condició especial que hagués de complir el soci impugnant per a tenir legitimació activa, de tal manera que si no denunciés el defecte de forma en l'adopció de l'acord en el moment processal oportú ja no el pogués denunciar amb posterioritat. En conseqüència, aquest defecte de forma s'hauria d'al·legar en la demanda d'impugnació de l'acord que es presentés davant del jutjat, i ésser atès en la contestació a la demanda com una excepció substantiva per part de la societat (art. 405.1 LEC), de tal forma que aquest defecte pogués ser resolt per el tribunal conjuntament amb el fons de l'assumpte, valorant les manifestacions d'ambdues parts litigants. Amb aquesta exigència de denúncia per a poder al·legar defectes de forma en l'adopció de l'acord, el legislador va buscar reduir les impugnacions d'acords socials per motius formals, evitar que aquesta acció fos utilitzada per les minories de forma estratègica o purament oportunista, i restringir aquells aspectes del dret d'impugnació que es poguessin utilitzar de forma abusiva, afavorint d'aquesta manera la seguretat en el tràfic jurídic i l'eficiència en l'organització i funcionament intern de les societats.

D'aquesta manera la reforma d'aquest art. 206 no es una simple actualització respecte de l'anterior text, on es recollia l'exigència de deixar constància d'aquesta oposició en l'acta de la Junta per a que l'acord pogués ser impugnat, sinó que va passar a ser un concepte que es delimita amb un procediment concret (definit per la LEC) que determina com i en quin moment es podran denunciar defectes de forma, incloent així en el cos del text legal de l'actual LSC la doctrina del Tribunal Suprem, que ja exigia la inclusió de la denúncia d'aquest defecte en la demanda com una exigència de la bona fe per a que el soci pogués impugnar un acord per raons de defecte de forma (com pogués ser, per exemple, un defecte en la convocatòria de la Junta⁴).

Un altre precepte que es va veure modificat per l'entrada en vigor de la Llei 31/2014 va ser l'art. 495, inclòs dins del Títol XIV, que ve a referir-se sobre les societats anònimes cotitzades. En la seva redacció es va ampliar el segon punt, on es van afegir unes particularitats que afectaven a aquest tipus de societats, tals

⁴ En concret, *vid.* STS 804/2002, de 31 de Juliol (RJ 2002/8437), F.J. 2 i 3.

com una reducció del percentatge de capital social que es necessari ostentar per a poder exercir determinats drets societaris per part dels accionistes⁵, passant de l'anterior 5% a l'actual 3%. També es va determinar el percentatge requerit als accionistes per a poder impugnar acords socials d'acord amb els art. 206.1 i 251, passant a ésser necessari ostentar un mínim d'un 1 per mil del total del capital social per a poder exercitar aquesta acció. Per altre banda, i a diferència de la resta de societats anònimes on l'acció per a impugnar acords socials caduca en el termini d'un any (art. 205.1 LSC), en les societats cotitzades aquest termini es va reduir a tres mesos, sense incloure-hi els acords socials que fossin contraris a l'ordre públic (que segueixen sense tenir cap termini de prescripció ni caducitat per a exercitar la seva acció d'impugnació).

⁵ Drets reconeguts als accionistes tals com exercir una acció de responsabilitat davant un acord en el qual el soci hagués votat en contra (art. 74); sol·licitar als administradors una convocatòria de Junta general (art. 168); sol·licitar que es publiqui un complement a la convocatòria de la Junta general afegint punts a l'ordre del dia (art. 172); oposar-se a una renúncia de la Junta general a l'exercici d'acció social de responsabilitat (art. 238); impugnar acords que haguessin estat adoptats per els òrgans d'administració (art. 491); demanar la inclusió de nous assumptes a l'ordre del dia en una Junta general ja convocada (art. 494); entre d'altres.

5- Apunt sobre l'art. 348. bis LSC: la seva entrada en vigor

Una conseqüència derivada de l'adopció d'acords per part de la majoria, i que perjudica a les minories, la trobem de forma habitual en la vida de les societats mercantils en forma de fons de reserves. Es habitual que en empreses on s'obtinguin beneficis al finalitzar un exercici, mitjançant votació de la junta general aquests es destinin a fons de reserves de la pròpia societat, acord que comportarà que no es reparteixin dividendes entre els socis capitalistes que la componen.

Aquests acords son, sense dubte, un perjudici per a les minories socials que han participat en el capital de l'empresa, com a socis o accionistes, amb petites aportacions per a obtenir-ne uns rendiments a curt termini. A través d'aquests acords, la majoria del capital social (composada habitualment per socis que ostenten un percentatge important dins la societat) deixa als petits accionistes sense cap retribució en reciprocitat als diners que han invertit en la societat per a que aquesta neixi i funcioni, doncs en la majoria de casos aquests socis capitalistes tenen la possibilitat d'obtenir retribucions a través d'altres vies, tals com sous en contraprestació als càrrecs que solen ocupar en els consells d'administració. Amb aquests acords els socis minoritaris es trobaven en una situació en la que veien com tenien un capital invertit en una societat que no els comportava cap benefici, i davant la qual no podien fer res per a revertir aquesta decisió de la junta general.

Davant d'aquestes situacions, el legislador va preveure una mesura que es recull a l'art. 348 LSC sota el títol "*Derecho de separación en caso de falta de distribución de dividendos*". Aquest article preveu un dret de separació per als socis (excloent expressament la seva aplicació a societats cotitzades) en aquells casos on no hi hagi repartiment de dividendes per part de la societat sota unes determinades circumstàncies:

- que la junta general de socis no acordi un repartiment de dividendes d'almenys un terç dels beneficis propis de l'explotació de l'objecte social obtinguts durant l'exercici anterior

- que el soci que insti el dret de separació hagi votat a favor del repartiment de dividendes

- que la societat porti almenys 5 anys inscrita en el Registre Mercantil

- que els beneficis siguin legalment repartibles

El Tribunal Suprem s'ha pronunciat sobre l'abús dels socis que componen la majoria social en la seva sentència de 7 de Desembre de 2011⁶. En el seu redactat determina que, tenint en compte el lucre com a origen del negoci d'una societat, els acords de la majoria que no persegueixen de forma raonable l'interès conjunt de tots els accionistes, així com tampoc l'interès social, i perjudiquin als socis minoritaris, es consideraran abusius i contraris als interessos de la societat, el funcionament regular de la qual exigeix en igual manera el respecte als interessos de les minories. Encara que l'actual art. 204.1 LSC silencia l'abús de poder i limita l'abús de dret, per a l'Alt Tribunal no constitueix aquest article un obstacle infranquejable per a l'anul·lació dels acords socials en aquests casos, doncs a tenor de l'art. 7 del Codi Civil, son contraris a la llei.

L'art. 348 bis LSC parteix d'un dels exemples més consolidats d'abusos de la majoria, i expressa una lloable intenció de corregir aquest abús sense obligar als perjudicats a tenir que recórrer a la tutela judicial en cadascun dels casos on aquest es doni. Aquest article es va introduir al reformat text de la LSC de manera específica a través de la Llei 25/2011, de 1 d'agost, i el que més crida l'atenció en la trajectòria de la seva vida legislativa son les reiterades suspensions a las que ha estat sotmès; aquestes han significat que al llarg dels seus sis anys d'existència hagi perviscut com una norma congelada.

El passat dia 31 de desembre de 2016 va finalitzar l'última suspensió del que es disposa en aquest tant controvertit art. 348 bis LSC conforme al que estableix la disposició transitòria de l'esmentat text legal, de manera que actualment torna a estar vigent i disposa d'aplicació directa (llevat que torni a ser objecte d'una nova suspensió per part del legislador).

Analitzant el seu contingut podem definir aquest article com una norma de protecció. Per a exercir aquesta es reconeix als socis un dret de separació especial, per l'acte que fa néixer aquest dret (la negativa a distribuir dividends), i perquè recull solucions que s'allunyen del que podríem qualificar com el règim general de separació que s'estableix als art. 346 a 348 LSC. El dret de separació es pot practicar a partir del cinquè exercici des de la data en que la societat va ésser inscrita al Registre Mercantil, i es reconeix a qualsevol soci que hagués votat a favor del repartiment dels beneficis socials. Però establert això es qüestionable que

⁶ *vid.* STS 9284/2011, de 7 de Desembre, F.J. 36 . Ref. CENDOJ – N° ROJ: STS 9284/2011.

succeeix quan el que es proposa es directament qualsevol de les altres aplicacions de resultats que resultin lícites (fons de reserves, capitalització de l'actiu, inversió financera,...). El que sembla recollir aquest article es que, passats aquests primers cinc anys d'existència, qualsevol soci que discrepi amb la solució votada per majoria respecte a la distribució del resultat positiu tindrà reconegut un dret de separació sense necessitat de majors arguments.

Es possible també que, enlloc de la vergonyosa i reiterada solució suspensiva, el legislador decideixi afrontar els possibles problemes amb realisme i passi a optar entre diferents possibilitats, a saber: la derogació d'aquest article (argumentant que la lloable tendència a protegir la minoria amenaça la vida i continuïtat de nombroses societats, que es puguin veure incapaces de reemborsar als seus socis les seves accions o participacions, especialment en els casos que qui exerceixi aquest dret tingui una participació significativa dins la societat), o mantenir aquest dret però condicionant el seu exercici a unes condicions més severes o restrictives que les actuals.

Les actuacions portades a terme fins al dia d'avui per el legislador nacional han generat una notable polèmica i diversitat d'opinions entre la doctrina i mitjans de comunicació, que han donat una àmplia cobertura seguint aquest assumpte i omplint articles de diaris econòmics criticant o aprovant aquest posicionament⁷. Tot i això, el Govern sembla que ha optat per no tornar a alterar la vigència d'aquest art. 348 bis LSC i mantenir-lo en vigor, essent conscient que ens trobem davant una disposició legal que, en part, obligarà o forçarà a repartir dividendes en moltes empreses (fet que, amb caràcter general, tampoc sembla una solució del tot encertada), doncs la tutela de la minoria per la via d'aquest article pot enfrontar-se amb els interessos de la societat quan la negativa a distribuir dividendes, o a distribuir-los de forma mínima per sota d'un terç del total propi, estigui justificada en compromisos que s'hagin assumit amb creditors que en els seu moment haguessin exigut que els resultats fossin destinats al reforçament del patrimoni social.

⁷ Entre d'altres, vid. VERDAGUER, JOSEP. *El 1 de enero entra en vigor el art. 348 bis LSC; derecho de separación de los socios en caso de ausencia de reparto de dividendos* [en línia]. *Economist & Jurist*, 2016; GÁLVEZ, JOSEP. *El socio minoritario vuelve a exigir su derecho al dividendo* [en línia]. *Expansión*, 2017; SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, JUAN. *Entrada en vigor del artículo 348 bis LSC* [en línia]. *El blog de Juan Sánchez-Calero Guilarte*, 2017; ROCA JUNYENT. *Entra de nuevo en vigor el suspendido derecho de separación del socio en caso de falta de distribución de dividendos (art. 348 bis de la LSC)* [en línia]. *Departamento Mercantil*, 2017; TÀPIES, JOSEP. *El gobierno reactiva la bomba de relojería para la empresa familiar* [en línia]. *IESE Business School*, 2017.

SEGONA PART: supòsits de conflicte

Passem a continuació a veure els conflictes de poder que es poden donar en el si del funcionament intern d'una societat, bé per la vulneració de determinats drets, o bé per l'ús abusiu dels drets atorgats a cadascun dels socis.

6- El dret d'informació

Dins dels drets de que disposa un soci que formi part d'una societat del capital hi podem destacar el dret d'informació dins del grup dels anomenats drets polítics o socials del soci o accionista. El dret d'informació es reconeix amb caràcter general a l'art. 93 LSC, i es regula de manera separada per a les societats de responsabilitat limitada (art. 196 LSC) i per a les societats anònimes (art. 197 LSC), on el nivell de detall en aquesta regulació és significativament diferent per a cada tipus societari. Aquest dret també es va veure modificat per l'entrada en vigor de la Llei 31/2014, si bé aquesta reforma només va venir a afectar a les societats anònimes

Ubicat dins del que conforma la informació corporativa d'una societat mercantil, podem definir el dret d'informació com "tota aquella informació que, posada a disposició dels socis, accionistes o inversors, genera un major coneixement del funcionament orgànic intern de la societat i de les relacions externes de la societat en el mercat en el que desenvolupa la seva activitat econòmica⁸". El Tribunal Suprem l'ha vingut a definir com un dret accessori d'altres drets socials com el dret de vot, doncs pot incidir en decisions econòmiques de la societat que permetin al soci o accionista conèixer amb detall la situació econòmica i financera d'aquesta, i en correspondència participar de forma deguda i coherent en l'adopció de decisions socials que puguin tenir una incidència patrimonial. En diverses sentències s'ha considerat que aquest dret d'informació es veu concretat en els fets de proporcionar dades i donar resposta a preguntes que s'hagin efectuat en Junta general, corresponents a algun assumpte inclòs en l'ordre del dia. Atenent el tenor d'aquesta definició podem veure que es potencia i s'harmonitza el dret d'informació en relació amb l'exercici del dret de vot i demés drets de participació de cada soci. El dret d'informació pot seguir essent un dret revestit d'autonomia i substantivitat pròpia, però per a que la seva infracció tingui un efecte de causa impugnatòria es necessari que estigui connectat a l'exercici d'altres drets del soci.

⁸ *vid.* GÓMEZ TRINIDAD, SILVIA. *Derecho de información de los socios*, Barcelona, Colección RJC, 2015, pp. 33 a 41.

Si no existeix aquesta vinculació, la seva infracció i posterior reparació hauran de transcórrer per camins diferents als de la impugnació d'acords socials.

El Tribunal Suprem ha buscat superar aquesta concepció per armar al dret d'informació d'autonomia i substantivitat pròpies i evitar aquesta necessitat de connexió o vinculació amb d'altres drets. La sentència de l'alt tribunal de 19 de setembre de 2013 va significar l'inici d'aquesta evolució i, més recentment, en la sentència de 12 de novembre de 2014⁹, es pot llegir l'actual doctrina del Tribunal Suprem on es reitera que *“esta Sala ha rechazado la concepción restrictiva del derecho de información”* i que es tracta *“de un derecho autónomo sin perjuicio de que pueda cumplir una finalidad instrumental del derecho de voto”*; es ve a definir com un dret que va més enllà del pur dret a preguntar i que comprèn també la possibilitat de sol·licitar documentació, sempre que aquesta guardi relació amb els assumptes inclosos a l'ordre del dia (entenent que no es precisa una relació estreta i directa entre la documentació sol·licitada i els assumptes de l'ordre del dia, sinó que caldrà atendre a un judici de relació en cada cas concret).

Aquest es un dret amb una rellevància destacada dins dels drets de caràcter polític-social que ostenta un soci dins d'una societat del capital, suportat per una extensa regulació normativa que, tant amb caràcter general com a dret del soci així com amb caràcter més concret davant determinades operacions societàries (com una detallada informació exigida per aprovar els comptes anuals – art. 272 LSC; o la delimitació d'informació que ha de constar en la convocatòria d'una junta de socis on s'hagin de votar modificacions estatutàries – art. 287 LSC), li dóna cobertura. També es configura aquest dret d'informació com un dret bàsic de naturalesa pública, no derogable a través de pactes socials, i inherent a la condició de soci¹⁰.

El Tribunal Suprem també ha interpretat els límits d'aquest dret d'informació, establint el primer d'ells en la consideració que per a què aquest dret pugui ser lesionat cal que hagi estat exercit prèviament per el soci. Aquest dret s'ha d'exercitar de forma pacífica i amb bona fe, conducta aquesta que ve a determinar un segon límit, doncs un abús de dret es podrà donar tant per actuacions dels socis com per part dels òrgans de decisió socials que no respectin aquests principis i

⁹ *vid.* STS 5346/2014, de 12 de Novembre, F.J. 3. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: STS 5346/2014.

¹⁰ *vid.* STS 2007/7417, de 8 de Novembre. RJ: 2007, 7417.

persegueixin ocultar dades o informacions que els puguin ser perjudicials en el moment d'adquirir un criteri i resoldre sobre un acord. Així, la STS de 19 de setembre de 2013¹¹ va venir a incidir sobre l'exercici no abusiu de dret, valorant aquest abús en atenció a paràmetres tals com les característiques de la societat i la distribució del seu capital, el volum i la forma de la informació sol·licitada, limitant d'aquesta manera tant un exercici abusiu del dret per part d'una minoria que pretengui paralitzar el normal funcionament de la societat, com un exercici abusiu de la majoria que comporti una vulneració d'aquest dret d'informació quan els òrgans de decisió es neguin de forma reiterada a entregar informació als socis, o ho facin de forma defectuosa.

L'últim límit en l'exercici del dret d'informació per part dels socis es la defensa de l'interès social. Segons la jurisprudència del Tribunal Suprem, podrà ser adequada la negativa a entregar informació a un soci quan la protecció de l'interès social esdevingui preferent davant l'interès particular del soci (ex. quan l'entrega d'una determinada documentació pugui suposar que un competidor conegui l'estratègia empresarial de la societat).

La vulneració del dret d'informació dels socis es una causa que pot fonamentar la impugnació d'un acord social¹². A l'art. 197.5 LSC, en seu de societats anònimes, es recull una primera referència a la connexió existent entre aquest dret i la impugnació d'acords socials quan s'assenyala que la vulneració del dret d'informació només facultarà a l'accionista per a exigir el compliment de l'obligació d'informació i reclamar els danys i perjudicis que se li hagin pogut ocasionar, però no trobem, en canvi, cap previsió semblant a la regulació d'aquest dret en seu de societats limitades (art. 196 LSC). Davant d'aquest fet, que ens podria plantejar la pregunta sobre si la vulneració del dret d'informació en les societats de responsabilitat limitada es motiu d'impugnació d'acords socials o no, apareix la reforma de l'art. 204 LSC, on en el seu punt 3.b) s'indica que no procedirà la impugnació d'acords socials basada en *“La incorrección o insuficiencia de la información facilitada por la sociedad en respuesta al ejercicio del derecho de información con anterioridad a la junta, salvo que la información incorrecta o no facilitada hubiera sido esencial para el ejercicio razonable por parte del accionista o*

¹¹ *vid.* STS 4950/2013, de 19 de Setembre, F.J. 4. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: STS 4950/2013.

¹² En aquest sentit GARCÍA-VILLARRUBIA, MANUEL. *El derecho de información del socio como fundamento de la impugnación de los acuerdos sociales. Cuestiones sustantivas y procesales*, Madrid, El Derecho - Revista de Derecho Mercantil, 2015.

socio medio, del derecho de voto o de cualquiera de los demás derechos de participación”.

Llegida en termes positius, aquesta regla estableix que només s'admet la impugnació d'acords socials per infracció del dret d'informació en aquells casos en que l'exercici d'aquest dret es vulneri amb caràcter previ a la celebració de la Junta general, i només quan la informació incorrecta o no facilitada hagués estat essencial per a un exercici raonable del dret de vot (o de qualsevol altre dret de participació) per part d'un accionista o soci mitjà. Veiem en aquest nou redactat que s'han modificat les conseqüències d'una eventual infracció d'aquest dret, doncs aquesta infracció només serà susceptible de constituir causa d'impugnació d'acords (i per tant d'anul·lació de l'acord adoptat) quan es tracti d'informació sol·licitada abans de la celebració de la Junta i que a més sigui essencial per a exercir raonablement el dret de vot en l'aprovació o contravenció de l'acord conseqüent. Si la informació és demanada al llarg de la celebració de la Junta, o si aquesta no revesteix un caràcter essencial en els termes previstos a la norma, no hi haurà lloc per a una impugnació d'acords. Aquesta regla es comuna per als dos tipus societaris (societat anònima i societat de responsabilitat limitada), tal i com es pot veure confirmat amb l'al·lusió que es fa al referir-se a “accionista o soci mitjà”.

Aquest precepte, doncs, permet excloure també en les societats de responsabilitat limitada que una infracció del dret d'informació produïda amb la sol·licitud d'informes o explicacions realitzades en Junta general es pugui invocar com a motiu d'impugnació d'acords. Sobre aquest respecte la doctrina¹³ ha coincidit en destacar que l'art. 204.3 LSC a pretès incorporar a l'ordenament societari les anomenades “regles de la rellevància i regles de la resistència¹⁴” per a limitar els casos en què la infracció de drets dels socis pugui donar lloc a la impugnació

¹³ En aquest sentit SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, J. *La impugnación de acuerdos y la cuestión previa sobre el motivo de impugnación*, El blog de Juan Sánchez-Calero Guilarte, de 16 de desembre de 2014; ALFARO ÁGUILA-REAL, J. *La reforma del gobierno corporativo de las sociedades de capital (X)*, El blog de Jesús Alfaro, de 30 de juny de 2014; CARRASCO PERERA, A. *La Ley de reforma de la LSC. La resistencia de los acuerdos de junta ante los 'fallos procedimentales' en el Proyecto de reforma de la LSC*, en “Análisis Gómez-Acebo & Pombo”, de setembre de 2014.

¹⁴ L'anomenat “test de resistència” normatiu el podem trobar en les previsions recollides a l'art. 204.3 c) i d) LSC, relatives a les conseqüències que tenen les infraccions respecte la participació de persones no legitimades o la invalidesa dels vots. La “regla de la rellevància” la podem trobar a l'art. 204.3 a) LSC, present en els casos on hi hagi infracció de requeriments merament procedimentals.

d'acords socials. Ara bé, la forma en que normativament es regula aquesta connexió entre vulneració del dret i causa d'impugnació planteja certs interrogants que reclamen ser analitzats amb major detall.

No es de gaire ajuda la fórmula utilitzada per el legislador, amb conceptes indeterminats tals com que la informació sigui "essencial" per a efectuar un exercici "raonable" per part de l'accionista o "soci mitjà" del dret de vot o "qualsevol" altre dret de participació. En primer lloc, sobre el requeriment que es tracti d'informació essencial, cal advertir que el que s'està exigint no es tant sols que la informació reclamada sigui rellevant sinó que ha d'ésser essencial per a l'exercici dels drets indicats al precepte, fet que sembla apuntar un afegit d'exigència respecte la importància que aquesta informació tingui per al soci en el moment d'exercitar els drets indicats. Podríem inclús arribar a entendre que el mot "essencial" equival a "decisiu", en el sentit que d'haver-se subministrat la informació de manera més correcta o clara el posicionament en l'exercici dels drets per part del soci pogués haver estat diferent. El que el legislador està exigint amb la redacció d'aquesta norma es la rellevància real d'aquesta informació per a un adequat exercici dels drets del soci o accionista, fet que situa el requeriment en un equilibri a mig camí entre un caràcter absolutament imprescindible de la informació sol·licitada i un caràcter simplement convenient o útil d'aquesta informació.

En segon lloc, sobre el requeriment de l'exercici raonable per part de l'accionista o soci mitjà, no trobem en cap altre precepte de la LSC el què s'ha d'entendre per accionista o soci mitjà. El legislador ha buscat establir un paràmetre objectiu que impedeixi donar rellevància a les circumstàncies personals o subjectives del soci en concret, però la determinació del perfil d'un accionista o soci mitjà es una qüestió que haurà d'acabar essent resolta per els tribunals. A pesar d'això, i tenint en compte que el precepte al·ludeix també a l'exercici raonable dels drets del soci o accionista, sembla que s'estigui pensant en un soci o accionista raonablement informat, que exerceixi els seus drets de manera activa i no merament passiva, i que participi en la presa de decisions de la societat amb un interès per conèixer i entendre quines decisions s'hi estan prenent. Aquest perfil de soci o accionista mitjà segurament també variarà en funció del tipus societari en el que participi (societat de responsabilitat limitada o societat anònima; societat cotitzada o tancada) i atenent a les particularitats que la concreta societat afectada pugui presentar (tenint en compte si la societat practica amb caràcter previ sobre els socis o accionistes un subministrament d'informació, i com el practica; l'eventual

existència d'una regulació interna pròpia sobre la forma de l'exercici del dret d'informació i les formes de sol·licitud; etc...).

En tercer lloc, i sobre l'exercici del dret de vot o qualsevol altre dret de participació, s'exigeix que la informació sol·licitada tingui un caràcter instrumental respecte l'exercici d'aquests drets. L'al·lusió a la resta de drets de participació no sembla que vagi referida a cap dret genèric de participació, doncs no es recull a cap precepte de la LSC cap previsió que es refereixi a un dret d'aquest tipus. Més aviat sembla que el legislador es vulgui referir a la resta de drets del soci l'exercici dels quals es pugui veure afectat per el propi dret d'informació, entenent de forma raonable que s'haurà de tractar de drets concrets vinculats als assumptes de l'ordre del dia, com per exemple el dret d'adquisició preferent en una ampliació de capital, o de drets que tot i no estant a l'ordre del dia es puguin promoure durant la Junta general (com per exemple, la proposta d'exercici de l'acció social de responsabilitat dels administradors).

En resum podem dir que el correcte exercici del dret d'informació, tant en seu de Junta general com amb caràcter previ a la celebració d'aquesta, permet prendre decisions correctes al soci d'acord amb la seva voluntat informada, i votar per adoptar acords que marcaran la consecució de l'objecte social, indicaran les directrius de l'estratègia de la societat per a que aquesta es desenvolupi i creixi en el mercat, i permetran un examen de la seva viabilitat econòmica. El dret d'informació es un dret bàsic de tots els socis, però en particular, adquireix una major rellevància quan qui el vol exercitar es un soci minoritari.

7- Una aproximació a l'interès social

L'ordenament espanyol no defineix l'interès social ni dona cap pauta que concreti aquest concepte, enunciant simplement que s'entén l'interès social com l'interès de la societat, buscant així delimitar el deure de lleialtat que els administradors i la Junta general han de tenir envers aquest interès. L'interès social queda com un concepte jurídic indeterminat, que ha donat peu a una abundant doctrina no sempre unànime sobre quins interessos s'han de considerar integrats dins aquest concepte. El legislador no proporciona una solució concreta al respecte, i es limita a aportar un paràmetre com el deure de lleialtat a l'interès social per avaluar, d'entre els diferents interessos en conflicte que trobem en el si d'una societat, quin s'ha d'imposar en benefici de l'organització corporativa de socis.

La defensa de l'interès social permet jutjar les actuacions dels òrgans de decisió amb la finalitat de garantir que realment les decisions adoptades estiguin determinades al servei d'aquest interès, sense que això privi de certa discrecionalitat a les decisions en favor de perseguir la iniciativa empresarial. D'aquesta manera no hi ha dubtes sobre la finalitat que aquest interès social compleix amb l'objecte del contracte de societat, però en canvi no s'ha determinat a nivell normatiu quin ha de ser el seu contingut, doncs el legislador s'ha centrat més en el valor que representa aquest concepte que no pas en concretar de què es compona.

Aquesta clàusula de l'interès social pot mostrar els seus efectes *ex-ante*, prevenint un conflicte futur que es pugui donar per orientar la decisió a adoptar cap a un benefici comú de tots els socis, i *ex-post*, valorant si la decisió adoptada per els òrgans social s'adequa a l'interès de la societat. Actua en algunes situacions com un paràmetre general de conducta, que determina quins límits tenen les actuacions i decisions a adoptar, i en altres situacions com un fonament positiu que acaba donant validesa a una determinada actuació o decisió¹⁵.

Darrere d'aquest concepte jurídic indeterminat hi ha un debat alimentat per dues corrents doctrinals que venen a definir l'interès social. Els punts principals d'aquesta discussió giren sobre la determinació de quins subjectes poden quedar inclosos dins d'aquest concepte d'interès social i quin es l'objecte que persegueixen

¹⁵ *vid.* ROY PÉREZ, CRISTINA. *La defensa del interés social en la reforma de gobierno corporativo*, Barcelona, Colección RJC – Revista Jurídica de Catalunya, 2015, pp. 125 a 139.

aquests subjectes, això es, per una part els subjectes les pretensions dels quals ordenen l'activitat empresarial de la societat, i per l'altre part la utilitat o la pretensió material idònia necessària per a satisfer les expectatives d'aquests subjectes.

Per una banda, la "teoria institucionalista" es decanta per una despersonalització de la societat, basant-se en la idea que l'empresari social persegueix un interès diferent del que tenen els socis que participen en la societat, un interès predominant que es pot identificar de forma abstracta com el criteri de conservació i rendibilitat que ha de tenir l'empresa de forma permanent. Per altre banda, la "teoria contractualista" tendeix a evitar una excessiva despersonalització dels interessos subjacents de la organització, i atribueix a l'interès dels socis un protagonisme absolut per la maximització i creixement del valor econòmic de l'empresa com a punt d'origen imprescindible per a la formació de l'interès social. Aquesta segona postura es la que predomina en la jurisprudència¹⁶ i la doctrina del nostre país, en absència d'una major claredat normativa aplicada per el legislador.

Cal apuntar que la indeterminació sobre com es forma aquest interès social no queda resolta en aquesta teoria majoritària, doncs des de fa temps enrere es veu insistint en que, respecte aquesta formació de l'interès, no es acceptable qualsevol interès dels socis sinó només aquell interès propi de cada soci que resulti comú en tots o la majoria de socis, de tal manera que aquests interessos propis acabin convergent en un interès únic que es el que permet l'existència mateixa de la societat i la convivència entre els socis que la conformen. La pròpia doctrina jurisprudencial es refereix en no poques ocasions a l'interès comú dels socis com "la suma dels interessos particulars de tots ells". La dificultat més complicada es sol trobar, a la pràctica, en el moment de percebre clarament en cada cas concret quin es aquest interès comú entre els socis, doncs cada soci té el seu perfil que pot ser diferent del de la resta de socis, i es aquesta diversitat en els perfils la que acaba evidenciant i fent aflorar els diferents interessos de la societat (especialment quan l'estructura de la propietat del capital social es distingeix entre socis titulars de participacions de control i socis amb participacions de no control).

¹⁶ Destacar especialment la STS núm. 120/1991 (Sala de lo Civil), de 19 de febrer, que ha donat fonament a moltes altres decisions judicials amb el mateix criteri, tals com les SSTS (Sala de lo Civil) núm. 825/1998, de 18 de setembre; núm. 193/2000, de 4 de març; núm. 1131/2002, de 29 de novembre; núm. 186/2006, de 7 de març; núm. 400/2007, de 12 de abril; núm. 1229/2007, de 29 de novembre; núm. 873/2011, de 7 de desembre; y la núm. 991/2011, de 17 de gener de 2012.

L'interès comú dels socis coincideix, en abstracte, en l'objecte material d'aconseguir un creixement de la societat i una maximització del beneficis econòmics. L'objecte de l'interès social, doncs, el podem entendre com un augment continuat del patrimoni net de la societat fruit de la seva activitat empresarial, essent aquest el punt de referència on neix el principi de maximització del valor econòmic de l'empresa que tots els socis busquen. Aquest es un principi que veiem afirmat en societats anònimes obertes, especialment en les que cotitzen al mercat secundari, però al que es difícil donar plena validesa i motius d'existència en una societat tancada.

En la construcció del dret de societats, la principal forma per a repercutir el valor econòmic de l'empresa sobre l'interès econòmic de cada soci es a través del repartiments dels beneficis socials obtinguts, realitzant una distribució de dividendes. Però aquest interès econòmic del soci també es podria obtenir igualment a través de la realització del valor real de les seves participacions en la societat. Aquestes dues opcions ens mostren concrecions que es contraposen a l'interès del soci, doncs mentre la distribució de dividendes promou el manteniment de la participació i per tant la permanència del soci dins la societat, la realització del valor de les seves participacions promou la seva sortida de la societat i la pèrdua de la seva condició de soci. Tot i això, el que si que queda clar es que els socis participen amb els seus diners en la societat amb l'objectiu de satisfer un interès privat i propi de cadascun d'ells. La relació que mantingui aquest interès privat amb l'interès social es el que pot generar problemes, doncs en cada cas concret caldrà determinar si, en exercici dels seus drets dins de la societat, el soci promou un interès propi que pertanyi a la causa del contracte que el vincula amb la societat o si promou un interès propi aliè a aquesta causa.

Atenent sempre a les circumstàncies de cada cas concret, l'interès social pot albergar comportaments egoistes del soci que puguin ser raonables per a una maximització del valor econòmic de l'empresa, doncs amb una finalitat privada participa ell a la societat. El deure de fidelitat del soci envers l'interès social ha d'ésser compatible amb una raonable consideració dels seus interessos que com a propietari privat tingui, però més enllà de la raó de ser que puguin tenir aquest tipus de conductes, podem dir que l'interès particular abandona l'interès social i passa a formar part d'un interès extra-social, un altre tipus d'interès que es incompatible amb la causa comuna del contracte de societat.

Davant d'aquest línia que manté l'interès particular en un estret equilibri d'unitat i

separació amb l'interès social en el si de cada soci, la qüestió que afecta es saber si el dret espanyol i la seva normativa afronten correctament aquesta disjuntiva entre conflictes en l'interès social (entre interessos raonables d'un mateix soci) i conflictes amb l'interès social (entre interessos extra-socials o no raonables i interessos raonables). La resposta neix de la concepció elemental de la teoria orgànica de les persones jurídiques¹⁷: quan els òrgans socials s'han de pronunciar, tenen encarregada la tasca de valorar quin es l'interès que es presumeix comú entre les preferències privades i raonables dels diferents socis, arribant a la conclusió que l'expressió de la voluntat de la societat manifestada a través de la voluntat de l'òrgan sigui equivalent a la promoció de l'interès social. El problema que trobem en les celebracions d'una Junta general es que aquesta es troba composta per els subjectes titulars de l'interès social (els socis), i en la formació de la voluntat d'aquesta Junta general els seus membres solen resoldre tenint en compte interessos propis sobre els que tenen ple convenciment de que poden ser susceptibles d'arribar a formar part de l'interès social.

La solució aplicada davant d'aquesta diversitat d'interessos i la seva inclusió o no dins l'interès social es la "regla de les majories" en l'adopció dels acords, com a principi essencial propi del funcionament d'una organització corporativa com són les societats del capital. En la solució que proposa aquesta regla es on es manifesta el problema, doncs aquesta es basa en la presumpció que l'interès social es equivalent a aquesta pluralitat qualificada de voluntats particulars que s'unifiquen en l'acord de voluntat de l'òrgan (en aquest cas la Junta general); però el cert es que aquesta equivalència només serà real en la mesura en que la voluntat de la majoria sigui raonable en un sentit objectiu i respongui a la causa del contracte que cada soci de manera particular tingui amb la societat.

No hi ha dubte que quan es presenten conflictes entre els interessos raonables dels socis (raonables per pertànyer tots a la causa del contracte) anomenats "conflictes en l'interès social", la regla de les majories en l'adopció d'acords es la solució més adequada dins d'aquesta imperfecció inherent a tota organització societària com es l'existència real d'un interès comú. Però aquesta regla es molt susceptible de donar lloc al que es coneix com abusos dels socis, ja siguin de la majoria o de la minoria, abusos que han d'ésser entesos com situacions de conflicte en les que un interès extra-social ordena i conforma la voluntat de la societat. La possibilitat de dominar el poder de decisió en una Junta general es susceptible de generar situacions

¹⁷ *vid.* GIRÓN TENA, JOSÉ. *Derecho de sociedades anónimas*, Valladolid, Publicaciones de los Seminarios de la Facultad de Derecho de la Universidad de Valladolid, 1952, p. 268.

d'abús per vulneració del deure de fidelitat. En el següent punt passarem a veure per separat els conflictes amb l'interès social que es generen respectivament a partir de l'abús de les majories i de les minories en una posició de control més o menys intensa dins de la societat, doncs ambdós grups de socis poden exercir abusos de formes diferents a pesar que tots responen al mateix plantejament de vulneració del deure de fidelitat dels socis.

8- L'opressió de la majoria

Cal iniciar aquesta anàlisi entenent que la regla de la majoria, inevitablement, facilita a la quota qualificada de socis que la conformin l'exercici d'una pressió il·legítima a la resta de socis que no disposen d'aquesta capacitat per a influir sobre les decisions de la societat. A través d'aquesta regla de la majoria els socis de control no troben cap impediment per a promoure i aprovar interessos extra-socials en els acords de la Junta general amb aparença d'interessos legítims, gràcies a la confusió existent entre voluntat social i interès de la societat. Aquesta confusió es el paraigües sota el qual es resguarden els socis de control per adoptar una posició d'abús i opressió cap a la minoria mostrant una aparença de legitimitat.

Aquestes conductes abusives de la majoria persegueixen relegar l'interès d'aquells socis que no pertanyen al grup de control i, en la majoria de casos, obtenir en exclusiva els beneficis de l'activitat empresarial, amb la finalitat última d'aconseguir que els socis oprimits acabin sortint de la societat adquirint les seves accions o participacions per un preu inadequat. Així, amb aquestes actuacions, no només hauran causat un perjudici als socis minoritaris al llarg del manteniment de la seva participació dins la societat sinó també en el moment de la seva sortida. A la pràctica aquests comportaments es manifesten de diverses maneres. Les mesures més habitualment utilitzades per la majoria mostren conductes orientades a limitar o impedir que els socis minoritaris obtinguin ingressos provinents de l'activitat empresarial de la societat, destacant dins aquesta conducta la privació del dret a participar en els guanys aplicant una política reiterada de no repartiment de dividends, tot i que la societat es trobi en una situació econòmica favorable.

Dins de l'àmbit dels drets polítics també es habitual practicar conductes que provoquin opressions a la minoria, tals com una privació continuada (i il·legítima) del dret d'informació, així com la obstrucció per a conèixer de la convocatòria de Junta general practicant formes complexes d'accés a aquesta convocatòria. I potser la conducta més destacable, per ser la més rellevant i davant la qual el soci minoritari es troba més indefens, la trobem amb la dilució de la seva posició jurídica i econòmica dins de la societat quan es realitza un augment del capital social, que financerament pugui no estar justificat, però que res pot impedir la seva realització. Davant aquestes operacions, que es poden celebrar en un acte únic o bé a través de successius augments, el soci minoritari previsiblement no hi acudirà

per no tenir-hi incentius suficients donada la seva posició d'opressió en el si de la societat, o en d'altres casos per no tenir suficient capacitat econòmica per a participar-hi.

Paral·lelament a aquestes conductes opressives directament dirigides contra la minoria, es solen donar a la pràctica conductes dels socis de control orientades a obtenir de la societat avantatges econòmics indeguts, que en certs casos es solen presentar com una ineludible necessitat per a aquests socis donada l'eliminació d'altres vies retributives que formen part de la seva estratègia d'opressió (en concret ens referim al no repartiment de dividends). Dins aquestes conductes paral·leles destaquen les retribucions desmesurades que obtenen aquests socis de control (o persones properes a ells) per l'exercici del càrrec d'administrador, per la seva condició de treballadors de la societat, o per la prestació de serveis de diversos tipus (treballs d'auditories, informes valoratius sobre una determinada operació empresarial, aportació de nous clients a la cartera,...). L'extrem d'aquesta usurpació d'actius societaris per a finalitats personals el trobem davant les oportunitats de negoci que se li presentin a la societat, on els socis de control sovint desvien aquests clients a d'altres empreses on no hi participen els socis minoritaris, o inclús desviant una part de l'activitat productiva de la societat cap a aquestes altres empreses per uns imports inferiors al valor real d'aquesta desviació.

Moltes d'aquestes conductes, la legitimitat de les quals es manté aixoplugada sota la confusió entre l'interès de la societat i la voluntat social, han trobat resposta en la reforma de les normes legals orientades a tutelar a la minoria. Però tot i aquesta reforma operada per el legislador per a dotar de millors eines de protecció als socis minoritaris, la realitat mostra que l'eficàcia d'aquestes normes és limitada a la pràctica, tant per la imperfecció o falta de concreció de la norma en si, com per el comportament dels tribunals, que sovint es mostren poc inclinats a intervenir en els conflictes interns de la vida societària si no hi ha indicis clars i indubtables de comportaments abusius. Afegit a això cal tenir present el des-incentiu que troba el soci oprimint per a litigar contra la societat degut a les despeses econòmiques que això li comporta.

El fons de la qüestió davant els abusos i les opressions de la majoria es entendre que, en el conflicte intern, la delimitació dels interessos "raonables" predominants en la clàusula de l'interès social s'hauria de resoldre en supòsits que estiguessin aïllats de la regla de la majoria, doncs si no s'aïlla d'aquesta regla, l'íter dels

conflictes entre majoria i minoria seguirà estrictament sotmès a la ineficaç solució que institueix la norma legal. En ocasions es difícil percebre amb claredat la línia que separa els conflictes que són merament dins l'esfera de l'interès social i els conflictes que són entre l'interès social i altres interessos extra-socials. Aquí es genera el dubte per saber si la conducta dels socis de control promou un interès legítim que correspon a l'interès social, o bé un interès extra-social¹⁸ que desemboca en un conflicte d'interessos que requeriria d'un remei adequat. Davant d'una situació de conflicte d'aquest tipus, l'escomesa del jutge haurà de consistir en discriminar si, sota l'evidència de totes les circumstàncies concurrents, la postura de la majoria es raonable en relació amb l'interès social, o si per el contrari està adoptada per promoure un interès extra-social.

¹⁸ Llevat d'aquelles conductes clarament deslleials i il·legals, els exemples d'aquests interessos poden ser tant variats com casos existeixin. Seguint el context que estem treballant, podem apuntar aquí com a exemple la justificació d'un presumpte interès social en la retenció sistemàtica de beneficis per finalitats empresarials de diversos tipus; o un augment de capital, amb o sense exclusió del dret de preferència, sota la intenció de reforçar financerament a la societat amb fons propis amb l'objectiu de preparar futures activitats sense la necessitat de recórrer a finançament extern.

9- L'obstruccionisme de la minoria

Tal i com em vist en el punt anterior, el sistema de distribució de poder adoptat en les societats del capital està basat en un criteri de propietat qualificada en funció del capital social que s'ostenti. Entre les parts que es distribueix aquesta propietat (majoria i minoria) es pretén trobar un equilibri dotant d'importància també a aquells socis que no ostentin una quota suficient de participació dins la societat per a promoure amb eficàcia el seu interès al llarg de la vida d'aquesta societat. El legislador busca garantir parcialment la consecució de les expectatives de la minoria, i sobretot tutelar els drets d'aquesta davant els eventuais abusos de poder aplicats per els propietaris que el posseeixin. La tutela de la minoria es postula com a imprescindiblement necessària regeixi la regla de la majoria com a criteri de la distribució del poder.

Dins el funcionament intern societari es parteix de la presumpció que la majoria promou l'interès social (llevat que es provi el contrari), i es tutela a la minoria perquè té expectatives legítimes dins la societat que no pot aconseguir per no estar en possessió d'un poder de decisió efectiu. Buscar aquest equilibri entre parts a través de la tutela de la minoria presenta com a contrapart també un risc, i es que la minoria s'aprofiti d'aquesta situació de tutela i utilitzi la seva posició jurídica dins la societat per a promoure interessos extra-socials, i aconseguir així resultats que no tinguin cap relació amb la causa i la finalitat comuna que els va portar a realitzar el contracte social i perjudiquin, en definitiva, a la societat.

L'abús de la minoria també es pot donar, i pot provenir a través d'exercir un comportament extra-social que es vegi doblement tutelat a nivell normatiu a través de dues opcions: la que li proporcionen els drets inherents a al seva qualitat de soci, i la que ostenta en exclusiva provinent dels drets que se li atorguen com a minoria qualificada. A la pràctica podem trobar diverses conductes que es poden incloure dins aquesta categoria de soci minoritari. Destaquen especialment les conductes obstruccionistes d'aquells socis que busquen dificultar greument el funcionament de l'activitat social de forma injustificada, i amb un comportament que no s'ajusta a la finalitat pretesa per la tutela legal. Poden ser aquestes conductes tant senzilles com la sol·licitud impertinent i continuada d'informació, que busca torpedinar el desenvolupament de la Junta general (tingui motius o no la societat per a negar-se a donar tal informació) i sobretot busca obtenir una negativa a aquesta sol·licitud per tal de tenir legitimitat per a impugnar els acords respectius. Inclús es susceptible aquest dret d'impugnació d'ésser provocat per un

exercici arbitrari i sense motiu dels drets de la minoria, amb l'única finalitat de pressionar a la societat per a obtenir un avantatge econòmic a canvi del seu desistiment.

Tenen també un paper destacat, per l'eventual gravetat de les seves conseqüències, aquells comportaments de bloqueig en l'adopció de decisions socials que requereixin de la participació de la minoria per a que aquestes puguin sortir endavant. Bàsicament són dos els drets afectats per aquest tipus de conductes: el dret d'assistència a la Junta general i el dret de vot de la minoria. La no assistència de la minoria podria suposar un defecte en la constitució de la Junta general quan es requereixi legal o estatutàriament un quòrum reforçat; i un acord adoptat per l'òrgan de govern de la societat podria no sortir endavant sense el vot positiu de la minoria al precisar-se una quota a favor reforçada per exigències dels estatuts o de la llei. Aquests acords normalment solen ser tipus d'acords que impliquin canvis substancials en l'estructura jurídica i econòmica de la societat, tals com modificacions estatutàries (especialment si afecten al capital de la societat), modificacions estructurals (com la creació d'un òrgan d'administració), o acords que comportin un significat especial en moments crítics de la vida de la societat (no només en termes de rendibilitat sinó en termes de pervivència de la societat mateixa).

La qüestió problemàtica a tenir en compte en aquestes possibles conductes també abusives de la minoria es valorar si el grup de socis que la conformen estan promovent un interès extra-social en l'exercici de qualsevol dels seus drets (tant els atorgats per la seva condició de socis com els atorgats en tutela per la seva condició de minoria) i si en el seu comportament concorre un egoisme que no sigui raonable per no pertànyer a la causa del contracte social. La llei atorga tant els drets inherents de soci com els drets de tutela a la minoria per a que els socis puguin tenir protegit el seu interès "raonable" i la seva legítima perspectiva de l'interès social, però no per a tutelar un seu interès que no sigui raonable amb la causa del contracte social.

En aquests casos, al igual que en els casos d'abús de la majoria, el jutge és l'encarregat de resoldre aquest conflicte d'interessos. Amb la seva escomesa no està cridat a interferir en el desenvolupament de l'activitat societària, doncs la seva finalitat no es fixar el contingut de l'interès social en els conflictes que es generin entre socis arran de la determinació d'aquest interès, sinó entrar a valorar en cada cas concret si la conducta del soci minoritari respon a un interès extra-social i

sobrepassa els límits de l'exercici dels seus drets definits per el deure de fidelitat a l'interès social al que tot soci es veu sotmès. Tal i com ho defineix Pedro J. Rubio Vicente, *"el juez, lejos de determinar cuál es el concreto interés social y enjuiciar su bondad, debe limitarse únicamente a verificar si hay o no abuso de minoría, si ésta respeta en su actuación el interés social, si, en definitiva, hay conflicto entre el interés común y el interés egoísta del socio¹⁹"*.

¹⁹ Veure RUBIO VICENTE, P. *Una aproximación al abuso de minoría en la sociedad anónima*, Revista derecho de sociedades, 2003, núm. 21, p. 97.

Tercera part: mecanismes de resolució

10- La impugnació d'acords socials de l'art. 204 LSC: funcionament i eficàcia d'aquest mecanisme "ex-ante" i "ex-post"

El règim d'impugnació d'acords que en aquest article es recull es capital per a l'adequada articulació del bon govern corporatiu de les societats mercantils. Juntament amb les accions de responsabilitat, aquest dret d'impugnació es postula com el mitjà natural a través del qual canalitzar la defensa de l'interès social i, després de la reforma introduïda l'any 2014, reforça la salvaguarda dels interessos de les minories davant dels possibles abusos de la majoria. Actualment aquest article constitueix una peça clau per a la seguretat del tràfic jurídic societari.

La nova redacció de l'art. 204 LSC manté formalment les tres categories d'actes impugnables tradicionalment conegudes, com són els acords contraris a la llei, els que s'oposin als estatuts, i els que lesionin l'interès social en benefici d'un o varis socis o tercers²⁰. Però s'han introduït en aquesta estructura d'impugnabilitat dos supòsits més que cal tenir presents:

- la infracció del Reglament de la Junta de la societat: aquesta qüestió agafa una importància rellevant en els casos de les societats cotitzades, on aquest Reglament es obligatori. La posada en pràctica d'aquest nou article plantejarà la mateixa casuística que es venia plantejant davant la infracció dels estatuts, doncs no totes les normes contingudes en els reglaments tenen el mateix caràcter. Les hi haurà més obligatòries, més dispositives o senzillament més orientatives; unes afectaran a aspectes essencials del funcionament de la Junta i d'altres a aspectes merament procedimentals (exclosos de l'acció d'impugnació al mateix art. 204.3 a); hi haurà normes reglamentaries que reproduïxin clàusules estatutàries o preceptes legals; etc...

En resum es tracta de resoldre els mateixos problemes que ja existien amb una comuna i rellevant diferenciació; la infracció de la llei, estatuts o reglaments no serà causa d'impugnació si només afecta a "requeriments merament procedimentals", exceptuant infraccions de caràcter rellevant (tals com forma i

²⁰ *vid.* QUIJANO GONZÁLEZ, JESÚS. *Estudios sobre el futuro Código Mercantil: Libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz*, Universidad Carlos III de Madrid, 2015, pp. 791-808.

termini previ de la convocatòria, regles de constitució de l'òrgan de govern societari, majories necessàries per a l'adopció d'acords, o altres d'importància anàloga).

- l'adopció d'acords abusius que resultin lesius per l'interès social tot i no causar danys patrimonials: en el text d'aquest art. 204.1 es subratlla la relació entre acords abusius i lesius al esmentar que *“La lesión del interés social se produce también cuando el acuerdo, aun no causando daño al patrimonio social, se impone de manera abusiva por la mayoría”*. S'incorpora en aquest redactat el concepte d'acord abusiu, que és més ampli que el concepte de lesió del patrimoni social, i que no per el fet de ser abusiu ha de comportar sempre una lesió de l'interès social. Aquesta determinació pot acabar resultant a la pràctica en una interpretació restrictiva del concepte “acords abusius” si la seva impugnabilitat es condiciona al fet que hagi de lesionar l'interès social, encara que no lesioni el patrimoni de la societat, atenent especialment a que el legislador no contempla per a la impugnació de l'acord que aquest sigui materialment abusiu per el seu contingut sinó que el que el fa abusiu és la forma en que la majoria l'imposa a la resta de socis.

Tal vegada hagués estat preferible configurar aquests acords abusius com una categoria autònoma d'acords impugnables, diferenciada dels acords lesius per a l'interès social, i combinant diferents elements que en la valoració de cada supòsit concret poguessin determinar la impugnabilitat o no de l'acord. Aquests elements podrien ser:

- valorar si l'acord no respon a una necessitat raonable de la societat (que és un concepte més definit que la lesió a l'interès social)
- si la majoria adopta l'acord en un interès propi (en interès del soci majoritari, doncs en els casos que la majoria s'integri per diferents socis no tots tenen que tenir el mateix interès)
- si els demás socis pateixen un detriment injustificat amb aquesta decisió (que allò realment lesionat sigui l'interès de les minories i no l'interès social)

La creació per part del legislador d'una categoria autònoma com aquesta que regulés pròpiament els “abusos de la majoria” hauria evitat que els tribunals hagin d'acudir a la norma general de “l'abús de dret” (art. 7.2 Código Civil) per a resoldre conflictes societaris, i hauria facilitat la resolució dels casos presentats davant

d'ells per impugnacions d'acords socials, en casos tals com augments de capital no necessaris per a la societat (on aquests s'hagin adoptat amb l'única intenció de diluir la porció de capital en mans dels minoritaris a través de l'exclusió del dret de preferència); reduccions de capital amb amortitzacions (que amaguin un verdadera exclusió de socis minoritaris); estratègies per a acordar reserves voluntàries, o estatutàries *ad hoc*, sense cap altre intenció que la negació reiterada a repartir dividends; etc...

Tornant al mecanisme que regeix actualment la normativa legal respecte la impugnació d'acords socials, podem apuntar que aquest mecanisme té o pot tenir efectes "*ex-ante*" i efectes "*ex-post*" respecte l'adopció d'acords socials. Com es manifesten aquest efectes?

Per a respondre aquesta qüestió cal fer un clara al·lusió a les novetats eminentment processals introduïdes per la reforma de la Llei 31/2014. Amb la finalitat d'evitar una excessiva càrrega de litigis als tribunals fruit de la impugnació d'acords socials, es preveu amb caràcter previ a l'inici del procediment que es plantegi per part del tribunal una qüestió incidental de previ pronunciament. Aquesta qüestió incidental consistirà en un examen previ sobre el caràcter essencial o determinant del motiu o motius d'impugnació, plantejant-se com un anàlisi "*ex-ante*" respecte la viabilitat o no de l'acció d'impugnació de l'acord corresponent, sense entrar aquí a valorar el fons de l'assumpte.

La impugnació d'acords²¹ obre un període d'inestabilitat dins la vida societària, doncs planteja la possibilitat que un acord adoptat en Junta general pugui ser declarat nul, i com a tal tingui efecte sobre tots els socis, tal i com apunta l'art. 159 LSC. Aquesta declaració de nul·litat també pot afectar a tercers. Una de les claus per a que aquest mecanisme d'impugnació d'acords funcioni correctament es reduir i complir els terminis processals vigents. Aquest objectiu tutela especialment els propis interessos de les parts en conflicte quan aquestes actuen de bona fe, doncs son els primers interessats en conèixer el pronunciament judicial precís sobre el caràcter rellevant o insignificant del motiu d'impugnació plantejat, ja que la suspensió d'un acord societari durant un llarg període de temps fins que es decreti o no la seva nul·litat només perjudica a l'activitat empresarial de la societat, i per tant, als socis que la componen. Si aquesta qüestió incidental de previ

²¹ *vid.* SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, JUAN. *La impugnación de acuerdos y la cuestión previa sobre el motivo de la impugnación*, El blog de Juan Sánchez-Calero Guilarte [en línia], 2014.

pronunciament apunta al soci demandant que el defecte al·legat no dóna lloc a una infracció essencial dels seus drets, es probable que aquest desisteixi de continuar amb un procediment el desenllaç del qual ja s'anuncia contrari a les seves pretensions.

D'igual manera, la societat demandada (art. 206.3 LSC) haurà de posar especial atenció en els casos on la resolució de la qüestió incidental confirmi el caràcter essencial o determinant del motiu d'impugnació al·legat a la demanda, per actuar en conseqüència i plantejar-se una manera de finalitzar aquest procediment judicial (a través de deixar sense efecte o substituir vàlidament l'acord impugnat, tal i com indica l'art. 204.2 LSC, o a través d'un acord amb el soci demandant per a que retiri aquesta demanda, normalment per la via d'incentius econòmics).

Davant l'existència d'aquesta qüestió incidental, i per evitar actuar de manera errònia o innecessària, es important que el soci impugnant conegui els límits que la mateixa LSC imposa. En el mateix art. 204 d'aquesta norma legal es redueix l'àmbit d'aquells actes que són impugnables, que més que una protecció cap a les decisions que adopti la majoria s'ha d'entendre com una lògica delimitació dels actes que siguin mereixedors d'ésser demandats, atenent a la rigidesa que envolta aquesta norma i a la necessitat d'acotar aquelles situacions en les quals es puguin activar els mecanismes legals de protecció de la minoria. Tot i que ampliarem la descripció d'aquests límits més endavant en aquest treball, podem anunciar aquí aquests límits que, "*ex-ante*", afecten i delimiten l'exercici o l'activació del mecanisme d'impugnació d'acords, que són:

- aquells acords que hagin estat deixats sense efecte
- aquelles infraccions de requeriments merament procedimentals
- la vulneració del dret d'informació, quan aquesta no afecti a la formació del consentiment de la Junta
- la participació de persones no legitimades
- un còmput defectuós de vots, si l'error de comptabilització d'aquests vots no arriba a afectar al resultat de la votació

Podem determinar d'aquesta manera que els socis, administradors, o tercers que acreditin un interès legítim, podran tenir en coneixement que per activar el

mecanisme legal per a impugnar un acord caldrà que aquest acord es trobi inclòs dins d'aquests requeriments o límits esmentats.

Essent coneixedors d'aquestes limitacions els socis minoritaris, en els supòsits en que una conducta abusiva en l'exercici dels drets de la majoria sigui susceptible d'ésser impugnada per la minoria per trobar-se dins d'aquests límits, anem a veure quins efectes "*ex-post*" té l'activació del mecanisme d'impugnació, quan la voluntat del soci minoritari sigui fer valer els seus drets i exigir la tutela que se li reconeix en la norma legal a través d'una demanda judicial.

Els efectes que el mecanisme d'impugnació pot deparar són els de presentar demanda davant dels tribunals civils, seguint els tràmits de judici ordinari y les disposicions de la LEC, tal i com estableix l'art. 207 LSC. El que el jutge dirimirà i establirà en la corresponent sentència causarà efectes, o no, sobre els acords que s'hagin impugnat. Per a iniciar el procediment judicial d'impugnació cal tenir presents una sèries de qüestions processals que passem tot just a resumir:

- Tribunal competent: ho serà el Jutjat de lo Mercantil del domicili que figuri en el Registre Mercantil de la societat demandada, d'acord amb els art. 22.b) i 86 ter.2a) de la Llei Orgànica 6/1985, de 1 de juliol, del Poder Judicial (LOPJ en endavant). La competència ve atribuïda legalment a aquest jutjat encara que durant el transcurs del procediment judicial la societat modifiqués el seu domicili social.
- Procediment: aquestes demandes d'impugnació es duran a terme de conformitat amb el que disposa la LEC per a tots els judicis ordinaris, tal i com estableix l'art. 249.1.3er LEC i 207 LSC. El procediment a seguir serà igualment el dels judicis ordinaris, això es, el que s'estableix als art. 399 i ss LEC.
- Capacitat processal: sense detriment de l'ampliació explicativa que posteriorment farem respecte les persones legitimades per a impugnar acords socials, només esmentar aquí que podran ser part i comparèixer en aquest tipus de procediments aquells qui ostentin el ple exercici dels drets civils, i ésser representats per procurador i assistits per un advocat, tal i com recull l'art. 6 LEC.

Un cop dictada la sentència constitutiva²² de nul·litat dels acords socials, en aquells supòsits en què la demanda hagi estat estimada, la resolució de la mateixa tindrà tota una sèrie d'efectes. Per una banda, la sentència haurà d'ésser inscrita en el Registre Mercantil en aquells casos en els que l'acord anul·lat es pogués inscriure, i a més s'haurà d'ordenar la cancel·lació de la inscripció d'aquest acord si el mateix ja hagués estat diligentment inscrit. En aquest sentit es important tenir en compte que, tal i com estableix l'art. 208 LSC, el mer testimoni judicial de la sentència ferma que anul·la l'acord es títol suficient per a que el Registre Mercantil procedeixi a la cancel·lació dels acords posteriors inscrits en un sentit contradictori a l'establert per la sentència. Tanmateix, el "*Boletín Oficial del Registro Mercantil*" (en endavant BORME) publicarà un extracte de la sentència estimatòria de la pretensió de nul·litat de l'acord.

Per altre banda, la sentència que estimi la impugnació produirà efectes "*ex-tunc*" (es a dir, des del mateix moment en què es va aprovar l'acord) davant tots els socis i accionistes que formin part integrant de la societat, encara que no hagin litigat en el conflicte judicial i amb total independència de l'actitud que cada subjecte hagi tingut en relació amb l'adopció de l'acord, hagi estat present o no a la celebració de la Junta. Les situacions d'absència, vot favorable a l'acord impugnat, o la impossibilitat d'exercitar el legítim dret de vot no confereixen a l'accionista cap situació d'excepcionalitat en relació als efectes que produeix la sentència estimatòria de la pretensió sobre la seva situació jurídica dins la societat.

Diferents són els efectes de la sentència estimatòria davant dels tercers, entenent com a tals aquells subjectes aliens a la societat tant en l'esfera professional com patrimonial però que mantenen relacions jurídiques amb aquesta²³, de tal manera

²² Apuntar aquí que els efectes de la sentència dictada en un procés d'impugnació d'acords socials, en funció de si el resultat es estimatori o des-estimatori de la impugnació, no varia respecte la pretensió deduïda de la demanda d'impugnació, doncs si l'eventual vici en la formació de l'opinió de la Junta resideix en vulneració de la llei o en la contravenció de l'ordre públic, la sentència tindrà efectes declaratius. Ara bé, si la sentència dictada en un procés d'impugnació d'acords socials recau en vicis sobre la contravenció dels estatuts, o de lesió de l'interès social en benefici d'un o varis socis o de tercers, la pretensió constitutiva de nul·litat dependrà de si el resultat estima o no la impugnació. D'aquesta manera, mentre els efectes de la sentència estimatòria de la pretensió de nul·litat dels acords socials sempre serà constitutiva, els efectes de la sentència des-estimatoria seran declaratius, doncs la sentència que refusa la demanda està realitzant al mateix temps una declaració positiva en favor de la societat demandada i de l'acord per aquesta adoptat.

²³ Tenint en compte la posició d'autonomia descrita en el concepte, no es consideraran "tercers" els titulars d'accions o participacions sense vot, els usufructuaris, els creditors amb penyora, ni tampoc els administradors.

que l'activitat del règim intern de la Junta i els acords adoptats poguessin afectar drets adquirits per a ells de "bona fe". Davant d'aquests tercers, la doctrina es debat entre dues posicions. Un sector doctrinal defensa que l'absència expressa de referència a "tercers de bona fe" utilitzada per la legislació vigent suposa l'automàtica afectació dels efectes de la sentència de nul·litat sobre els interessos de tercers, tal i com ha puntualitzat una part de la doctrina²⁴, determinant que aquesta nul·litat de ple dret es oposable "*erga omnes*". Aquesta part de la doctrina suporta la seva posició en el fet que la sentència constitutiva d'impugnació d'acords socials que declara la nul·litat dels mateixos ha de tenir eficàcia "*erga omnes*" ja que de no ésser així no tindria cap sentit que l'acord fos nul respecte els socis o accionistes i en canvi vàlid davant de tercers. Precisament per aquest efecte "*erga omnes*" de la sentència, l'art. 208 LSC requereix que la mateixa s'inscrigui en el Registre Mercantil i que es faci publicitat registral de la mateixa a través del BORME.

Segons una altre sector doctrinal, en canvi, el silenci que sobre els "tercers de bona fe" mostra la LEC no té perquè afectar necessàriament als drets d'aquests tercers, el quals sempre estaran protegits. Aquesta protecció es fonamenta en que la nul·litat de l'acord adoptat en Junta general no pot perjudicar a tercers de bona fe que haguessin contractat amb la societat amb anterioritat a l'adopció d'aquest acord, d'acord amb el principi constitucional de seguretat jurídica i a tenor del que recull l'art. 234 LSC, on s'indica que la representació de la societat que facin els administradors s'estendrà a tots els actes continguts en l'objecte social, afegint també que la societat quedarà obligada davant de tercers de bona fe tot i quan l'acte que vinculi ambdues parts no es contingui en l'objecte social recollit als estatuts socials²⁵.

En qualsevol cas, l'efecte jurídic principal de la sentència i del propi procés serà el de "cosa jutjada". Això comporta que sota l'àmbit de cosa jutjada formal, es designa un efecte de totes les resolucions judicials inherent a la seva ferma i inimpugnabilitat, doncs refereix a la impossibilitat de recórrer o impugnar una

²⁴ En aquest sentit, veure GIMENO SENDRA, V., qui s'ha referit expressament a la falta de protecció d'aquells subjectes que, no havent participat en l'adopció de l'acord, desconeixien la seva il·legalitat intrínseca, a "*Derecho Procesal civil. Parte especial*", Ed. Colex, 2ª edició, Madrid, 2000, pp. 373 i 374.

²⁵ *vid.* CALAZA LÓPEZ, MARÍA SONIA. *Efectos de la sentencia*, El proceso de impugnación de acuerdos de las sociedades anónimas y cooperativas, 2013, pp. 291-317.

determinada resolució judicial quan ja han transcorregut els terminis establerts per la llei²⁶. I al mateix temps, sota l'àmbit de cosa jutjada material, es designa un efecte de la sentència referida a l'exterior d'un procés ja acabat; es la vinculació que produeix sobre un altre procés la part dispositiva de la primera sentència, materialitzant-se en l'exclusió de la possibilitat de tornar a tractar i decidir sobre el mateix assumpte amb fermesa, i en el supòsit que es donés un segon procediment, aquest es trobaria condicionat per el seu antecessor de manera inexcusable, de tal manera que la segona sentència hauria d'ésser totalment d'acord amb la primera.

Degut al temps que pugui transcórrer des que el subjecte impugnant hagi obtingut una sentència estimatòria fins el moment en que aquesta esdevingui ferma, el soci afectat per l'adopció d'aquest acord podrà sol·licitar mesures cautelars encaminades a assegurar que la lentitud dels procediments judicials no sigui aprofitada per a fer valer un acord que, atenent la llei, mai no hauria de produir efectes. En aquest sentit, i com no podria ésser d'altre manera, les mesures cautelars preses en matèria d'impugnació d'acords socials solen acordar la suspensió cautelar de l'acord social i l'anotació preventiva de la demanda. Amb la suspensió cautelar de l'acord social el que es persegueix es evitar que un acord pugui produir els seus efectes de tal manera que quan la sentència de nul·litat esdevingui ferma aquesta ja no tingui sentit, doncs els efectes de l'acord ja s'hagin produït. Podem prendre com a exemple un supòsit de fet on, en un acord d'ampliació de capital, no es respectés el dret preferent d'adquisició alterant la participació dels accionistes o socis ja integrants de la societat de manera important, evitant amb aquesta suspensió que l'ampliació de capital es faci efectiva fins que no hi hagi resolució ferma sobre la licitud o no d'aquest acord.

Per altre banda, amb l'anotació preventiva de la demanda es busca fer de domini públic l'existència d'aquesta demanda que manté en suspensió la resolució dictada en primera instància, de tal manera que els tercers no puguin al·legar desconeixement de l'existència d'aquesta. En el supòsit de fet que em pres com a exemple, aquesta anotació preventiva serviria per a que els tercers inversors en la societat no puguin executar l'ampliació de capital, dur a terme la seva entrada en la

²⁶ Cal tenir present aquí que la sentència que resol un procediment de naturalesa ordinària es troba subjecta al règim de recursos processals civils, això es, no esdevé ferma fins que no transcorri el termini de vint dies que estableix l'art. 458 LEC sense que s'hagi interposat cap recurs d'apel·lació a la mateixa, o no esdevé ferma mentre no es dicti sentència en segona instància que no sigui susceptible de recurs de cassació, o en els casos que sigui recurrible, fins que no es realitzi el pronunciament de la corresponent Sala del Tribunal Suprem.

societat i començar a prendre decisions o influir en els votacions de la Junta general, al·legant que no tenien coneixement del procediment intrínsec que sobre l'acord d'ampliació de capital s'estigués duent a terme. Podem apuntar aquí, a mode complementari, que cada cop resulta més freqüent trobar als Estatuts societaris articles que contempen el sotmetiment a arbitratge de controvèrsies de naturalesa interna que puguin sorgir entre socis, així com també controvèrsies que puguin sorgir entre aquests i la societat.

11- Els límits a l'acció d'impugnació i la caducitat d'aquesta

Després de veure els efectes de la sentència estimatòria d'impugnació d'acords socials, veurem ara amb un major detall els límits que anteriorment em esmentat respecte l'exercici d'aquesta acció d'impugnació, dins dels efectes "*ex-ante*" que té aquest mecanisme d'impugnació d'acords socials. D'entre tots els canvis introduïts per la Llei 31/2014 en el text normatiu de la LSC cal destacar un canvi que sembla des de totes les perspectives un encert. Ens referim al paràgraf final de l'art. 204.3 LSC, precepte que no reproduïrem aquí de forma íntegra però que cal tenir present amb tots els seus epígrafs, per a poder valorar de forma completa aquest paràgraf final en relació directa, en especial, amb el contingut dels apartats a) i d) del mateix article²⁷.

En aquest paràgraf final estableix el legislador el mecanisme legal encarregat de constatar i validar els motius d'impugnació al·legats a la demanda per tal de comprovar si aquests són justificables de l'acció d'impugnació, mecanisme que es substancia en una qüestió incidental de previ pronunciament que el tribunal coneixedor de la demanda podrà plantejar d'ofici. Aquesta solució que adopta el legislador per aquest precepte es pot entendre justificada o motivada amb l'objectiu d'aconseguir un règim d'impugnació d'acords que trobi un equilibri complex entre les conductes abusives de la majoria, les de la minoria (a través d'un ús igualment abusiu o injust del dret a impugnar) i l'interès de la societat. Era necessari respectar el dret d'impugnació com a mecanisme de tutela i equiparació dels poders dins del funcionament de la vida societària, però privant que aquest dret fos objecte de manipulació tàctica en els conflictes societaris, i reforçant la seva eficàcia com a mesura de legalitat dels acords adoptats sota el joc del principi majoritari.

D'aquesta limitació al dret d'impugnació emprada amb la reforma normativa en podem treure també una conclusió aparentment contradictòria però que aplicada en la seva justa mesura adquireix certa coherència, i que consisteix en entendre que el reforçament del dret d'impugnació passa per la seva limitació. I aquesta limitació es concreta en la determinació normativa respecte de quines situacions fan improcedent la impugnació d'acords, pren forma al concretar en el text legal quins supòsits no són vàlids com a motius per a iniciar el mecanisme d'impugnació. Els límits a aquesta acció d'impugnació els trobem en les excepcions fixades a la regla general que estableix l'art. 204.1 LSC, excepcions que podem

²⁷ SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, op. cit.

qualificar com encertades doncs descarten que infraccions legals o altres vicis de la celebració de la Junta siguin fonament suficient per a tramitar un demanda i iniciar un procediment d'impugnació d'acords quan aquestes “defectes” no haguessin afectat de forma material als drets dels socis, no haguessin tingut rellevància en la correcta constitució de la Junta general, o no haguessin tingut incidència en la formació de la voluntat social.

Citem aquí tant sols el paràgraf final d'aquest art. 204.3 LSC: *“Presentada la demanda, la cuestión sobre el carácter esencial o determinante de los motivos de impugnación previstos en este apartado se planteará como cuestión incidental de previo pronunciamiento”*. La precisió que aquí s'estableix pretén que la impugnació només es justifiqui quan la infracció o els vicis al·legats fossin “essencials” o “determinants”, requeriments que limiten l'acció d'impugnació només per a aquells supòsits on aquestes circumstàncies hi concorrin. D'aquesta manera, per exemple, no qualsevol lesió d'un dret com pugui ser el dret d'informació justifica que es permeti la declaració de nul·litat de l'acord corresponent a través del mecanisme de l'acció d'impugnació; farà falta que la informació que s'hagi facilitat al soci de forma errònia o incompleta, o la negació a facilitar aquesta informació, hagués estat essencial per a l'exercici del dret de vot del soci sol·licitant. De forma més concreta, passem a continuació a veure els límits que es marquen per a exercir aquesta acció d'impugnació:

- Acords que hagin estat deixats sense efecte: d'acord amb l'apartat segon d'aquest art. 204 LSC, no es podrà perseguir la impugnació d'un acord quan hagués estat substituït o s'hagués deixat sense efecte a través d'un nou acord, donant aquí el legislador oportunitat a la Junta per a que reperi l'acord adoptat amb una conducta il·legítima o abusiva abans que un tribunal el declari nul de ple dret. Aquesta limitació, no obstant, no afecta a l'interessat que busqui perseguir l'eliminació dels efectes o la reparació dels danys produïts per l'acord il·lícit mentre aquest hagués estat en vigor. Les reclamacions efectuades a aquests efectes davant dels tribunals podran continuar el seu procediment fins que es reparin els danys ocasionats al soci.

- Requeriments merament procedimentals: el text normatiu de la LSC permet impugnar acords quan s'infringeixin els principals requeriments formals que afecten a la formació de la Junta general, tals com per exemple la forma i els terminis previs de presentació de la convocatòria, les normes essencials de constitució de l'òrgan, o el règim de majories necessari per a l'aprovació d'acords.

No obstant, i contemplats aquests requeriments com a ineludibles per a la licitud de la Junta, actualment no es consideren impugnables aquells acords que s'hagin adoptat infringint requeriments merament procedimentals establerts per la llei, els estatuts socials, o els reglaments de la Junta i del Consell d'administració, doncs aquestes infraccions no gaudeixen de l'especial protecció legal que si es preveuen per els tipus d'infraccions abans esmentades. Afegir tant sols que podem considerar com a infracció de requeriments merament procedimentals aquells acords que s'hagin adoptat vulnerant regles establertes a la llei, els estatuts o reglaments socials, sempre que la regla vulnerada no sigui de caràcter rellevant.

- Dret d'informació: com em apuntat amb anterioritat, el text normatiu de l'actual art. 204 LSC no considera impugnables aquells acords que s'hagin adoptat amb una sol·licitud d'informació prèvia a la celebració de la Junta no satisfeta, o satisfeta envers el soci sol·licitant de forma defectuosa o insuficient. Es necessari matissar, però, l'excepció que el precepte recull a aquest respecte, doncs la incorrecció o insuficiència de la informació facilitada per part de la societat si que serà una causa impugnatòria en aquells supòsits on la informació sol·licitada hagués estat rellevant i tingués un caràcter essencial per a la formació del consentiment i vots de la Junta en l'adopció de l'acord, doncs hagués aportat a l'accionista o soci mitjà un coneixement que l'hagués permès exercir el seu dret de vot amb plenitud i voluntat fonamentada.

- Participació de persones no legitimades: no es consideraran impugnables aquells acords que s'haguessin adoptat amb persones que en la seva votació no es trobessin legitimades per a exercir aquest dret en seu de Junta general. Ens referim aquí, per exemple, a representants que no haguessin acreditat poders de representació legals, o a socis que no haguessin formalitzat la seva presència a la Junta a través del procediment de convocatòria corresponent. Aquesta regla contempla, però, una excepció on la participació de persones no legitimades si que serà causa per a impugnar l'acord adoptat, i es en aquells supòsits on aquesta participació hagués estat determinant per a la constitució de l'òrgan de la Junta, situació en la qual no només seria impugnable aquest acord sinó tots els que posteriorment s'haguessin adoptat per aquest òrgan constituït de forma fraudulenta.

- Còmput de vots: també exclou aquest art. 204 LSC dels motius d'impugnació un còmput erroni o defectuós en la comptabilització dels vots emesos per l'aprovació del corresponent acord, llevat que aquest error en el

recompte dels vots hagués estat determinant o decisiu per a la consecució de la majoria exigible, i que per motiu d'aquest error s'hagués adoptat un acord social que d'altre manera no s'hauria aconseguit. El Tribunal Suprem ha convalidat aquesta limitació del dret d'impugnació acceptant que els vicis en el reconeixement del dret de vot d'un soci no determinen la nul·litat de l'acord si descomptats aquests vots erronis es manté la majoria legalment requerida per a l'adopció de l'acord.

Amb aquesta delimitació el legislador reforça el mecanisme d'impugnació d'acords per part d'aquell soci que es pugui sentir oprimat o vulnerat en els seus drets per part de la majoria, doncs d'aquesta manera el legislador estableix una casuística genèrica dins la qual aquells acords que compleixin els requeriments establerts en el text legal no revestiran cap dubte sobre la seva il·licitud i la seva totalment viable impugnació a través d'una demanda judicial.

Sobre els terminis que la reforma de 2014 ha establert per a exercir aquesta acció d'impugnació, em d'indicar que aquests es troben recollits a l'art 205 LSC. En aquest precepte es parla de caducitat, fórmula que el legislador ha decidit adoptar com a més efectiva i pràctica en el sentit que es concedeix un termini suficient al soci minoritari per a impugnar un acord abusiu o il·lícit, però sense que aquest procediment es dilati de forma excessiva en el temps i acabi resultant en una mesura ineficaç en el moment de la seva resolució final i execució, doncs no seria útil establir un mecanisme legal de tutela dels drets dels socis minoritaris que porti solucions respecte la licitud d'adopció d'un acord quan els efectes d'aquest ja s'hagin consumat, o fins i tot desaparegut, per el pas del temps²⁸.

La nova redacció d'aquest article ha acabat amb la tradicional distinció que respecte el termini d'impugnació es feia entre acords nuls i acords anul·lables. Al desaparèixer actualment aquesta distinció de la norma legal, tots els acords poden ésser impugnats en el termini d'un any, a comptar des del moment de l'adopció de l'acord en la Junta general de socis o en reunió del Consell d'administració, o des de la recepció de l'acta de la Junta si l'acord s'hagués adoptat per escrit. Tanmateix, aquells acords sobre els quals s'hagués decidit la seva inscripció en el Registre Mercantil, aquest termini de caducitat s'iniciarà a partir de la data d'oponibilitat de la inscripció.

²⁸ *vid.* ALFARO ÁGUILA-REAL, JESÚS. *Impugnación de acuerdos sociales contrarios al orden público*, Almacén de derecho [en línia], 2015.

Per altre banda, l'excepció que es contempla respecta aquesta regla es única i taxativament indiscutible. En el primer punt de l'art. 205 LSC es recull que no existirà cap termini, ni de caducitat ni de prescripció, per a impugnar aquells acords que siguin contraris a l'ordre públic, denotant aquí la preocupació i la importància que el legislador ha tingut i ha donat a aquest concepte de l'ordre públic²⁹. Amb independència d'aquesta excepció, cal recordar també que hi ha acords de les Juntes que tenen establert a la LSC uns terminis específics per a la impugnació dels seus acords que són diferents al termini general de l'art. 205, com per exemple, l'acord d'aprovació del balanç final d'una liquidació societària que pot ser impugnat en un termini especial de dos mesos a partir de la data de la seva adopció (art. 390 LSC).

²⁹ Per a definir aquest concepte podem partir de la definició general tradicional que la jurisprudència ve aplicant, on es parla de l'ordre públic com "el conjunt de principis jurídics, públics i privats, morals i econòmics, que són absolutament obligatoris per a la conservació de l'ordre social en el poble i en una època determinada" (entre d'altres, STS 709/2002, de 5 de febrer, F.J. 2; STS 1225/2005, de 28 de febrer, F.J. 3; STS 4265/2007, de 30 de maig, F.J. 4; STS 5814/2007, de 19 de juliol, F.J. 2) i que "per contenir els fonaments jurídics d'una determinada organització social, recullen aquells valors que en cada moment informen a les seves institucions jurídiques" (entre d'altres, STS 761/2006, de 21 de febrer, F.J. 5; STS 2690/2010, de 19 d'abril, F.J. 2).

També al Codi Civil espanyol trobem nombroses referències a l'ordre públic, com la que recull l'art. 6.2 on l'ordre públic es presenta com un límit a l'exclusió voluntària de la llei aplicable i a la renúncia de drets reconeguts, com així també a l'art. 1.255 on l'ordre públic s'imposa, juntament amb les lleis i la moral, com a límit infranquejable a l'autonomia de la voluntat privada.

Igualment, respecte les normes de tipus processal, l'ordre públic es configura com un límit que pot portar a causa de denegació del reconeixement i/o execució de resolucions judicials o arbitrals obtingudes en un estat estranger. També la violació d'aquest ordre públic per laudes arbitrals dictats al nostre territori pot suposar el no reconeixement d'aquest laude. Aquests límits tenen la seva lògica a existir per evitar que en el nostre ordenament jurídic esdevinguin executables resolucions que atemptin contra el nostre sistema bàsic de valors.

Dins de l'àmbit dels acords socials, la Sala de lo Civil del Tribunal Suprem manté el concepte d'ordre públic com a concepte jurídic indeterminat, i reconeix que en general s'aplica a acords, convenis o negocis que suposin un atac a la protecció dels accionistes o socis minoritaris absents, i inclús quant ataquin a tercers, sempre que persegueixin l'objectiu de privar-los d'una tutela judicial efectiva que els reconeix l'art. 24.1 CE. (STS 4056/2000, de 18 de maig, F.J. 1).

12- Legitimació per a impugnar

La legitimació en matèria d'impugnació dels acords de la Junta general la trobem regulada a l'art. 206 LSC, on també es regula la intervenció en el procediment d'impugnació i l'acció de rescabament de danys, reconeguda a aquells socis que per la seva limitada participació en el capital social no disposen de legitimació per a impugnar acords. Veurem a continuació els aspectes més rellevants de la legitimació activa i passiva en matèria d'impugnació, així com també els corresponents articles de la normativa processal i societària en els que es suporta aquesta legitimació.

12.1- Legitimació activa

Amb caràcter general, tenen legitimació per a impugnar acords socials el socis, els administradors, i tercers que acreditin un interès legítim. La condició sota la qual cada subjecte promogui l'acció d'impugnació s'ha de recollir en l'escrit de la demanda judicial, i aquesta condició serà la que es tindrà en compte per a determinar si l'actor ostenta o no legitimació per a impugnar. Apuntar que als tercers, com veurem més endavant, no només s'els hi exigeix la condició de tals sinó també la prova del seu interès legítim, i als socis i administradors que expressin el concret interès que els porta a impugnar, quan aquest sobrepassi l'interès que la seva condició dins la societat ja els hi atorga. La falta de legitimació activa es apreciable d'ofici per els tribunals.

12.1.1- Socis

Els socis tenen legitimació activa per impugnar acords per el mer fet de ser-ho, legitimació que emana directament del seu dret a impugnar recollit a l'art. 93.c) LSC. D'entre tots, poden impugnar els socis ordinaris i els privilegiats, els socis sense dret a vot (art. 93.c) en relació amb l'art. 102 LSC), els socis amb dret a vot suspès per falta de desemborsament de dividendes passius (art. 93.c) en relació amb l'art. 83 LSC), els socis co-titulars d'accions anomenats per la comunitat de titulars per exercir els seus drets de socis (art. 93.c) en relació amb l'art. 126 LSC), i llevat pacte estatutari en contra, els socis nus propietaris i els socis amb penyora (art. 93.c) en relació amb els arts. 127.1 i 132.1 LSC). També ostentaran legitimació activa per a impugnar, equiparats amb els socis, els usufructuaris i creditors amb penyora, doncs encara que no tinguin la condició de socis tindran la titularitat del dret del qual emana la legitimació activa (com em vist, fonamentada en els arts. 127.1 i 132.1 LSC). Igualment es podrà aplicar aquesta equiparació amb els socis a

aquella herència jacent el cabal relicte de la qual integri accions o participacions socials.

El reconeixement d'aquesta legitimació activa als socis es troba subjecta a que s'ostenti la condició de soci abans que s'adopti l'acord impugnat, i que es mantingui aquesta condició en el moment de dur a terme l'acció d'impugnació³⁰. Tradicionalment s'ha considerat que la pèrdua de la condició de soci durant el procediment judicial d'impugnació, quan aquesta pèrdua fos deguda a una decisió del soci i aquest fos l'únic títol al·legat a la demanda per a fonamentar la seva legitimació activa, determinava una pèrdua sobrevinguda de l'interès legítim per a obtenir un pronunciament sobre el fons de l'assumpte, i procedia a la finalització del procediment. Actualment s'ha matisat aquesta consideració, i la pèrdua de la condició de soci per part de l'actor ja no determina una pèrdua sobrevinguda de l'interès legítim en els casos en que no impliqui simultàniament la pèrdua del benefici que legítimament aspirava obtenir el soci amb la impugnació de l'acord, benefici o avantatge al qual encara podrà aspirar de forma legítima amb la continuació i resolució del procediment tot i haver perdut la seva condició de soci³¹.

La legitimació activa del soci es condiciona, a més, a que ostenti de forma individual o agrupada amb d'altres socis, almenys l'un per cent del capital social de la societat (art. 206 LSC), o l'un per mil en els casos de societats cotitzades (art. 495.2 b) LSC). Aquesta limitació quantitativa en referència a les participacions o accions socials està orientada a evitar un exercici abusiu del dret a impugnar, exercici que es considera especialment probable en les accions promogudes per socis amb una participació social limitada. Els estatuts poden derogar aquesta exigència, o reduir el percentatge requerit legalment a aquests efectes, no essent admissible en canvi una modificació estatutària que pretengui elevar aquest llinyar de participació que habiliti als socis per a impugnar acords. Aquell soci que vegi diluïda la seva participació social per sota del llinyar legal o estatutari com a resultat de l'adopció de l'acord que estigui impugnant no veurà afectada l'efectivitat del seu dret a impugnar. De la mateixa manera, la reducció de participació del soci en el capital social al llarg del procediment d'impugnació no determinarà una pèrdua sobrevinguda de l'interès per a continuar amb el procés

³⁰ *vid.* STS 529/2002, de 30 de Gener, F.J. 3. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: STS 529/2002.

³¹ *vid.* ATS 3560/2014, de 23 d'Abril, F.J. 3. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: ATS 3560/2014; i ATS 3563/2014, de 23 d'Abril, F.J. 3. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: 3563/2014.

judicial, doncs aquest interès emana del dret a impugnar, i es manté el principi general de determinació de la legitimació activa que es tenia al principi del procés (art. 413.1 LEC).

Per finalitzar amb la legitimació activa dels socis, apuntar que amb la reforma operada per la Llei 31/2014 actualment no s'exigeix al soci que faci constar en acta la seva oposició a l'acord impugnat, de tal manera que un soci tindrà reconeguda la seva legitimitat per a impugnar també quan hagi votat a favor de l'acord impugnat, o se n'hagi abstenut, així com igualment quan no hagi assistit a la Junta que va adoptar l'acord, se l'hagi privat indegudament del seu dret de vot, o hagi estat present a la votació a través de representant (amb independència que aquest hagi complert o no les seves instruccions de vot).

12.1.2- Administradors

Els administradors tenen reconeguda la seva legitimació per a impugnar els acords adoptats per la Junta general a títol individual, i no com a òrgan o representants de la societat. Així es desprèn de la finalitat que busca el text de l'art. 206 LSC, que no regula l'atribució de competències a l'òrgan d'administració per a impugnar acords, doncs no tindria sentit que la societat, representada per el seu òrgan d'administració, es demandés a si mateixa. La conseqüència d'aquesta configuració de la legitimació dels administradors es que aquests que vulguin impugnar hauran de córrer ells amb les despeses del procediment d'impugnació, que en absència d'una norma com la recollida a l'art. 239.2 LSC, només els permetrà recuperar aquestes despeses per la via de les costes judicials (condemnades o no en sentència). La legitimació activa es reconeix als administradors que ostentin aquest càrrec en el moment d'interposar l'acció, encara que no ho fossin en el moment de l'adopció de l'acord que ara impugnen, i encara que el seu càrrec sigui claudicant per haver dimitit i aquesta dimissió es trobi condicionada a la renovació o no de l'òrgan d'administració³².

Atribuïda la legitimació activa a títol individual, i vinculada com hem vist a resguardar la seva responsabilitat (que pot anar més enllà de la vigència del seu càrrec, tal i com permet l'art. 241 bis LSC), apuntar aquí que la pèrdua de la condició d'administrador durant el procediment judicial, encara que fos aquest l'únic títol de legitimació activa que s'hagués al·legat a la demanda, no determinarà per si mateix la pèrdua sobrevinguda de l'interès legítim per a obtenir l'eficàcia de

³² *vid.* SAP M 9601/2011, de 3 de Juny. Ref. CENDOJ – N^o ROJ: SAP M 9601/2011.

l'acord impugnat, i no impedeix per tant (d'igual manera que al socis) continuar amb el procediment d'impugnació de l'acord social (arts. 22.1 i 413.1 LEC).

12.1.3- Tercers

Els tercers també tenen reconeguda legitimació per a impugnar acords socials sempre que puguin acreditar un interès legítim. L'interès requerit a tals efectes es refereix a un interès propi, objectiu i directe d'aquest tercer relatiu a la seva relació amb la societat. No es requereix un interès en observació a la legalitat, al respecte dels drets i interessos dels socis, ni tampoc per a la tutela de l'interès públic (l'acció d'impugnació no es una acció pública); l'interès legítim dels tercers concorrerà per la circumstància de trobar-se en una posició o condició personal, jurídica o econòmica raonablement millor davant de la societat que la d'altres subjectes per a iniciar l'acció d'impugnació. Aquesta millor posició del tercer per a impugnar i poder al·legar un interès legítim s'entén quan aquesta posició o condició tingui una intensitat i rellevància suficients, d'una forma anàlogament coherent amb el requeriment que s'exigeix als socis a través de la participació mínima que han d'ostentar en el capital social per a poder impugnar.

Aquest requeriment o condició exigida al tercer per a tenir legitimació per a impugnar, consistent en l'interès legítim, es pot entendre com aquelles situacions en les que el tercer es pugui veure afectat per les conseqüències o efectes ulteriors de la cosa jutjada sobre drets seus de caràcter personal, social, o patrimonial; la normativa exigeix que l'acord nul afecti els seus interessos directa o indirectament. Té un interès legítim perquè l'incompliment de la llei o l'adopció abusiva d'un acord estarà afectant a interessos seus, en situacions tals com, per exemple, un tercer que tingui un contracte de producció conjunta amb la societat i que vegi com els administradors autoritzen a celebrar un altre contracte amb un competidor seu que és incompatible amb el seu contracte de producció. Aquest interès personal danyat o afectat legitimarà al tercer a impugnar l'acord per a obtenir dels tribunals una nul·litat d'un acord que s'hagi pogut adoptar de forma abusiva.

Dins d'aquesta categoria o grup de tercers legitimats per a impugnar hi podem incloure també els creditors socials, els treballadors de la societat, els titulars de drets reals que no puguin impugnar l'acord per cap altre via, els representants de socis, accionistes o administradors, els socis o accionistes que haguessin deixat de ser-ho però puguin tenir algun tipus de responsabilitat amb la societat, o els hereus que ho siguin d'una herència jacent que en el seu cabal relicte contingui accions o participacions de la societat.

12.1.4- Altres

Juntament amb els subjectes indicats a l'art. 206 LSC, trobem també atribuïda la legitimació activa per a impugnar acords socials a determinats organismes de dret públic. Aquesta legitimació es dóna amb el Banc d'Espanya, que té reconeguda la capacitat per a impugnar acords adoptats per les Juntes generals de les entitats bancàries pertanyents al territori espanyol, acords que hagin estat adoptats amb el vot decisiu de titulars d'accions que constitueixin una participació significativa en el capital social quan aquestes accions hagin estat irregularment adquirides, tal i com recull l'art. 20a) de la "*Ley 10/2014, de 26 de junio, de ordenación, supervisión y solvencia de entidades de crédito*". I de la mateixa manera es troba legitimada la Comissió Nacional del Mercat de Valors, que té legitimació activa per a impugnar, tant acords de la Junta general de societats cotitzades que s'hagin adoptat amb el vot decisiu de titulars d'accions que tinguin els seus drets polítics suspesos per haver incomplert amb l'obligació d'efectuar una oferta pública d'adquisició³³, com acords de la Junta general d'empreses de serveis d'inversió adoptats amb el vot decisiu de socis titulars d'una part significativa del capital social que hagin adquirit aquesta participació dins la societat sense tenir en compte les previsions legals establertes en aquest sentit³⁴.

No tenen reconeguda la legitimació activa per a impugnar les associacions d'accionistes o associacions de consumidors, en tant estiguin actuant en defensa d'interessos col·lectius de consumidors i usuaris a l'empara de l'art. 11.2 LEC. Això es dóna perquè la tutela per a defensar aquests interessos col·lectius es

³³ Veure "*Real Decreto Legislativo 4/2015, de 23 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Mercado de Valores*", on al seu art. 132 s'estableix aquesta legitimació de la CNMV respecte els acords adoptats per aquells subjectes que hagin aconseguit el control d'una societat cotitzada sense haver complert l'obligació de realitzar una Oferta Pública d'Adquisició per la totalitat de les accions de la societat, obligació establerta a l'art. 128 del mateix text normatiu.

³⁴ Veure "*Real Decreto Legislativo 4/2015, de 23 de octubre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Mercado de Valores*", on al seu art. 178 es legitima a la CNMV a impugnar els acords adoptats per subjectes que no puguin exercir els seus drets polítics dins la societat per haver incomplert amb les previsions legals i haver adquirit la corresponent participació dins el capital social de forma irregular. Aquestes obligacions legals es recullen a l'art. 175 i 176.3 del mateix text normatiu, i consisteixen en notificar a la CNMV l'entrada d'una persona física o jurídica en el capital social d'una empresa de serveis d'inversió espanyola, amb una participació de capital social i drets de vot en determinats percentatges (5%, 20%, 30%, 50%); i a respectar el termini legal de que disposa la CNMV per a avaluar aquesta adquisició i aprovar-la o oposar-s'hi (60 dies).

incompatible amb el caràcter individual del dret a impugnar acords socials, caràcter individual en què es fonamenta, per exemple, l'atribució de la legitimació activa al soci i l'exigència d'una participació mínima a la qual se'l sotmet. Aquestes associacions podran promoure accions d'impugnació d'acords social quan actuïn en nom i representació dels seus associats, o de tercers que els hi hagin confiat la seva representació, i quan respecte cadascun d'aquests concorrin les condicions exigibles a cada categoria de legitimats³⁵, però no podran impugnar un acord social en nom propi com a associació.

Un cop exposats els subjectes que tenen legitimació activa per a impugnar acords socials, cal fer esment d'algunes excepcionalitats que es permeten en aquest sentit. Ens venim a referir, en concret, a la legitimació activa que la norma concedeix per a impugnar acords socials que siguin contraris a l'ordre públic, legitimació que correspon a qualsevol soci, administrador o tercer. D'aquesta manera, la legitimació per a impugnar acords d'aquest tipus s'estén a aquells socis que no la tenen d'acord amb la regla general, sigui perquè no hagin adquirit tal condició abans de l'adopció de l'acord a impugnar, o sigui perquè no ostenten la participació mínima en el capital social exigida legal o estatutàriament. I aquesta legitimació s'estén també als tercers que ostentin un interès legítim en tal impugnació, tot i que en aquest tipus d'acords (i en això es troba l'excepció a la regla general) se'ls allibera de l'exigència d'acreditar-lo, de tal manera que s'inverteix la càrrega de la prova, i sobre la societat demandada recaurà la càrrega d'al·legar i provar que el tercer que ha iniciat l'acció d'impugnació d'un acord social contrari a l'ordre públic es troba mancat d'aquest interès legítim.

12.2- Legitimació passiva

La legitimació per a suportar l'acció d'impugnació d'acords socials recau sobre la societat persona jurídica, com correspon a la consideració de l'acord adoptat en la seva Junta general com un acte jurídic unitari imputable a la societat, i des de una perspectiva processal, com correspon a la titularitat de la relació jurídica litigiosa que en aquest sentit ostenta la societat (art. 10.1 LEC). Sobre cap subjecte més pot recaure la legitimació passiva en una demanda d'impugnació d'un acord social.

Amb caràcter general, la representació de la societat en el procediment judicial correspondrà a l'òrgan d'administració i als administradors que el componen, tal i

³⁵ Com em vist anteriorment, ens referim a que els socis hagin adquirit aquesta condició amb anterioritat a l'adopció de l'acord, ostentin una participació mínima en el capital social, o facin denúncia de defectes de forma, o que els tercers ostentin un interès legítim.

com recull l'art. 233.1 LSC, inclús quan l'acció d'impugnació sigui interposada per un o varis administradors d'un òrgan d'administració d'estructura multipersonal. Aquesta regla, però presenta un problema, i aquest es mostra en els casos on hi hagi un administrador únic i sigui aquest el qui promogui l'acció d'impugnació sobre un acord aprovat en Junta general per la majoria del capital social. També es presenta en els casos on hi hagi un òrgan col·legiat però els impugnants de l'acord siguin els administradors mancomunats, la totalitat dels administradors solidaris, o la totalitat dels membres del Consell d'administració. La defensa de l'acord adoptat en Junta general per la majoria del capital social requereix, en aquest casos, que la representació de la societat en el procediment no sigui assumida per el seu òrgan d'administració.

La solució arbitrada per a resoldre aquest problema es el nomenament d'un representant de la societat que defensi els interessos de la societat en el procediment judicial d'impugnació de l'acord. La competència per efectuar aquest nomenament correspondrà a la Junta general, que podrà designar per aquests efectes a un soci o a un tercer. Aquest nomenament es sol realitzar en la mateixa sessió en la que s'adopta l'acord, tot i que res impedeix que aquest nomenament tingui un caràcter general i estigui establert amb anterioritat, o que inclús es faci a través d'una disposició estatutària. En defecte d'aquest nomenament de representant, la seva designació es realitzarà per part del jutge que conegui del procediment d'impugnació, i en aquests casos el nomenament només podrà recaure sobre un soci que hagués votat a favor de l'acord impugnat, tal i com es recull a l'art. 206.3 LSC.

El tràmit per aquest nomenament judicial de representant no es recull en el text normatiu, i aquesta es una qüestió que fa referència a un requeriment processal (la falta d'un representant de la part demandada en un judici), de manera que cal tenir present, o bé el nomenament d'aquest representant per part de la Junta general, o bé la tramitació d'aquesta designació de representant judicial com a incident de previ pronunciament, si es volen evitar obstacles en la tramitació ordinària del procés (arts. 387 i 390 LEC). Les despeses que personalment hagi d'assumir el representant, designat per la Junta o els tribunals, amb motiu de la representació de la societat en el procediment judicial aniran a compte de la societat, amb total independència de quin sigui el resultat final del procés d'impugnació³⁶.

³⁶ *vid.* MASSAGUER FUENTES, JOSÉ. *Lecciones: Legitimación en materia de impugnación de acuerdos sociales*, Almacén de derecho [en línia], 2016.

13- La protecció a les minories. Conclusions

Fent una remissió a la definició que del mot “minoria” en realitza la Real Acadèmia Espanyola de la Llengua, trobem que la primera accepció el defineix com “*Parte menor de las personas que componen una nación, ciudad o cuerpo*”, per passar a definir-lo en segon terme, atenent a la seva connotació internacional, com “*En materia internacional, parte de la población de un Estado que difiere de la mayoría de la misma población por la raza, la lengua o la religión*”. En la tercera accepció, on es diu “*En las juntas, asambleas, etc., conjunto de votos contrarios a la opinión del mayor número de votantes*” la Real Acadèmia apropa el significat de “minoria” al que és l'essència de la participació en una entitat societària, al que ve a representar en el sí d'una societat. Aquest tercer concepte seria el que més s'ajusta o encaixa en allò que la legislació societària vigent regula com a minoria. Però entrant a analitzar la definició de forma semàntica, podem afirmar que la minoria es sempre un conjunt de vots contraris a la opinió de la majoria dels votants? Per eliminació, i entenent el concepte *strictu sensu*, hauríem d'entendre que la minoria sempre s'oposa a la majoria, però en la pràctica real això no sempre es així.

No obstant, de la definició concreta que proporciona l'estament oficial de les lletres espanyoles, si que es deixa entreveure un hipotètica problemàtica a l'hora de prendre decisions en seu societària en els supòsits que el capital social que representi aquesta minoria no estigui d'acord amb les decisions que la majoria hagi decidit adoptar i dur a terme. Aquí es on es manifesten el concepte societari del mot minoria i les solucions que el legislador ha previst en la normativa que regulen les relacions entre socis. Davant la concepció estesa que tendeix a considerar als socis minoritaris (dins la composició de les persones jurídiques) com a simples companys de viatge, de comportaments mal-leables, i titulars de drets parcials supeditats a les normes bàsiques d'adopció d'acords per majoria, el dret societari positiu ha exceptuat en forma de normes imperatives determinats aspectes del dia a dia societari que faculden als socis que es trobin en aquesta posició per a activar mecanismes que protegeixin el seu percentatge de participació dins la societat, i que configurats d'una forma correcta en el moment de posar en marxa una societat del capital puguin propiciar que els socis minoritaris tinguin una posició més rellevant dins d'aquesta.

Aquesta protecció a les minories, i els mecanismes que les han ajudat a ser més rellevants o estar més considerades dins del funcionament d'una societat, es recull en el text normatiu de la LSC, que com em vist en els apartats anteriors, ha estat

modificat per atendre els problemes que, respecte la participació en l'adopció d'acords i la seva influència decisòria en el funcionament intern, els socis amb menys poder econòmic es trobaven a l'hora de realitzar inversions i entrar a participar en societats del capital. El legislador va atendre aquests problemes, en raó de no tancar les possibilitats de creixement empresarial de petites i mitjanes societats al nostre territori que es trobaven necessitades de tot possible finançament que volgués participar en la seva activitat empresarial, i en raó de no deixar que el fet de ser minoritari dins el capital social s'acabés traduïnt sempre en un simple dret a la protesta i el soci trobés més garanties i més seguretat en el moment de plantejar-se la seva inversió. Amb aquests objectius es van preveure drets i mecanismes que poguessin posar frenada als socis majoritaris en les seves conductes abusives o poc deferents amb els petits socis inversors, per tal que les minories no s'haguessin de limitar a acceptar de forma impotent totes les decisions adoptades per la majoria.

En aquest treball em vist, en concret, el mecanisme d'impugnació d'acords socials en tota la seva extensió, que permet a les minories ésser tingudes en consideració a l'hora de decidir sobre aspectes fonamentals que poden acabar marcant l'*íter* o el camí que la societat desenvolupi en el seu futur. Però la protecció del soci minoritari no acaba aquí, i el legislador també l'ha facultat per a impugnar decisions adoptades per el Consell d'administració, i ha contemplat un ampli ventall de raons per les quals els acords o decisions adoptades puguin ser anul·lats (no limitant-se simplement a una raó de mer abús de la majoria). Ara bé, i al mateix temps, aquesta cobertura establerta normativament sobre els socis minoritaris també ha estat establerta dins d'uns límits, fronteres legals que ja em vist i que busquen que aquesta protecció no es converteixi en un mecanisme excessiu que dificulti en gran mesura el funcionament diari d'una societat i que pugui acabar incorrent en abusos de les minories, contravenint d'aquesta manera els principis de la bona fe que han de regir també el contracte societari. Em vist que la doctrina jurisprudencial es extensa en el que refereix a la protecció dels socis minoritaris, però al mateix temps estableix un estreta línia vermella entre el que es la seva protecció i un ús contrari a l'interès social i al deure de fidelitat.

Arribat aquest punt, i en una ampliació general i somera respecte del que consisteix la protecció de les minories en l'haver d'una societat del capital (més enllà de la impugnació d'acords socials), podem resumir de forma senzilla els drets de que s'ha dotat a aquests socis recollint-los en situacions pràctiques que es poden donar en el funcionament societari. Per exemple, i davant la pregunta de si

es pot celebrar una junta universal si els socis minoritaris no ho accepten, podem respondre que la Junta general quedarà vàlidament constituïda per a tractar qualsevol assumpte, sense necessitat de convocatòria prèvia, sempre que en ella s'hi trobi representada la totalitat del capital social i els socis concurrents acceptin per unanimitat la celebració d'aquesta junta (art. 178 LSC). Si la minoria no hi està d'acord podrà paraitzar la Junta, i obligar a la majoria a celebrar una Junta general complint els respectius requeriments que estatutària o legalment s'hagin establert respecte la forma i terminis de la convocatòria. Al mateix temps, i sota la voluntat de la Junta general, es permet que s'estableixi estatutàriament un règim de majories reforçat que afavoreixi o doni valor al vot del soci minoritari en l'adopció d'acords (al ésser necessari el seu vot per arribar a la majoria suficient per adoptar l'acord), tot i que serà difícil que aquest règim es vulgui establir per part de la majoria; en aquests casos sempre es recomanable per als socis minoritaris un correcte assessorament legal en el moment de la constitució i aprovació dels estatuts societaris, doncs una bona configuració d'aquests estatuts li poden oferir una àmplia cobertura i reconeixement en el funcionament intern i presa de decisions futures.

Com em vist també anteriorment, i davant la negativa reiterada per part de la Junta de repartir dividendes sobre els beneficis que la societat hagi obtingut en l'exercici econòmic anterior, des de inicis d'aquest any les minories tornen a disposar del dret de separació, dret que faculta al soci minoritari que no pugui obtenir cap rendiment de la seva inversió en la societat durant un termini de cinc anys consecutius, a sortir-ne i recuperar la seva inversió sense que s'hagi de preocupar per trobar a qui transferir les seves participacions o accions socials. Aquest dret podrà ésser exercit en el termini d'un mes, a comptar des de la data de celebració de la Junta general ordinària de socis en la qual s'hagi acordat aquesta decisió de no repartir dividendes (art. 348 bis LSC), exceptuant aquest dret en les societats cotitzades.

També s'ha ofert protecció a les minories respecte aquelles conductes que dificultin, limitin, o distorsionin la informació que tot soci té dret a obtenir respecte de la societat en que participa. Respecte conductes que tractin al soci d'aquesta manera, la norma actual contempla una obligació legal de proporcionar aquesta informació, tant en societats de responsabilitat limitada com en societats anònimes (arts. 196 i 197 LSC). Davant l'absència de compliment d'aquesta obligació, i de forma especial quan la negativa a aquest subministrament d'informació pugui ser contrària o lesionar l'interès social, el soci minoritari està

facultat per a impugnar l'acord que s'hagi adoptat per la majoria sobre el qual se l'hagi privat de la informació sol·licitada. D'aquesta manera el legislador eleva la "sanció" o les conseqüències que pot comportar el fet de no atendre les reclamacions de les minories, condicionant d'aquesta manera a la majoria a tenir en compte aquests socis i no tenir envers d'ells una conducta obstativa o de mera ignorància, i tenir en compte la seva veu dins el si d'una societat.

Igualment, i de forma directa, sense necessitat de requeriment a la Junta o al Consell d'administració, el soci minoritari disposa de la possibilitat de sol·licitar al Registre Mercantil el nomenament d'un auditor de comptes que, a càrrec de la societat, podrà examinar els comptes i finances de la mateixa (art. 265 LSC). Amb aquesta mesura es permet exercir certa pressió sobre la majoria, obligant-la a ésser extremadament curosa amb la comptabilitat de la societat per tal d'evitar una possible acció contra l'òrgan d'administració en els supòsit que existissin irregularitats en els comptes anuals, o en el cas que aquests no haguessin estat suficientment clars o explícits amb la intenció d'amagar informació als socis.

A mode de conclusió, i després de veure les diferents prerrogatives posades a disposició dels socis minoritaris per a fer valer els seus interessos i la seva posició dins de la societat, podem destacar la importància que té l'existència d'una normativa que empari i reguli tota una sèrie de drets reconeguts als socis minoritaris, així com també l'exercici legítim d'aquests i els mecanismes que poden activar per a protegir aquests drets, sempre dins d'un context de respecte per la bona fe i l'interès social per part de les minories. No es postula l'interès del legislador en la direcció de preveure aquests mecanismes de pressió davant la majoria d'una societat, útils i eficaços per a obtenir una participació activa de les minories en la vida societària, com uns mecanismes d'obstrucció o entorpiment que dificultin el funcionament de la mateixa, doncs per a evitar aquesta possibilitat s'han establert uns límits a la mateixa norma legal, i existeix una jurisprudència dels tribunals que vetlla per el respecte d'aquest marge entre exercici i abús de dret.

Però sembla una conducta imprescindible la protecció que actualment s'ofereix a les minories societaries, i un encert per part del legislador les reformes operades en aquest sentit sobre el text normatiu de la LSC, doncs en un sector com el de les societats del capital dins d'un àmbit com el del dret mercantil, no es difícil confondre els interessos econòmics del capital per sobre dels interessos subjectius de les persones, i dins la màquina engolidora de drets que es el mercat capitalista i

el poder dels diners, la facilitat en que es passa per sobre de les normes i la no consideració de veus discordants envers l'opinió del més fort, es un pràctica que diàriament es pot trobar en el funcionament intern de les empreses.

Les polítiques en favor del creixement d'una economia, les mesures legislatives adoptades en aquest sentit, i l'obertura del marge de discrecionalitat o laxa regulació dels drets subjectius envers la protecció als abusos, la fixació de límits a les pràctiques il·lícites dels capitals, i la dotació de mesures efectives que tinguin en compte aquells sectors econòmics més vulnerables, ens porten a un debat on l'equilibri entre els interessos capitalistes d'uns i els drets participatius d'altres entren en pugna i es debaten en funció de cap a quin costat es decanti aquesta balança. En l'ordenament societari vigent em pogut veure com aquesta dicotomia es troba en un bon equilibri, doncs si bé cal entendre que no es pot lligar al poder del capital ni obstaculitzar-ne les seves accions exercides a través de la norma de la majoria, en favor de facilitar la seva activitat i no tancar-li les portes dels nostres mercats, la figura de les minories no queda arraconada en l'oblit, considerant-la com una part que també ha de tenir importància en el funcionament i presa de decisions empresarials d'una societat, i on cal que tant majories com minories obtinguin beneficis proporcionals en reciprocitat a les seves respectives inversions, doncs només d'aquesta manera es manté la paritat de forces en cada posició i s'acaba beneficiant, en compliment de la bona fe i l'interès social, al desenvolupament de la vida societària.

La meva inquietud al moment d'iniciar aquest treball radicava en saber envers a què o qui es trobaven necessitades de protecció les minories societàries, en com es configurava aquesta protecció, quina era la finalitat efectiva d'aquesta protecció, com s'accionaven els mecanismes de defensa dels drets dels socis minoritaris, i veure des d'un punt de vista global si aquestes mesures de protecció afavorien el funcionament d'una societat o el dificultaven. Puc apuntar en aquestes conclusions que crec encertades les mesures que actualment s'incardinen en la normativa societària, necessàries per a protegir la part dèbil dins del contracte societari, i per a advertir o obligar de forma indirecta a les majories a seguir unes conductes respectuoses amb tots els socis, lícites i ajustades a l'objecte social en cada cas. Però també es cert que dins d'aquest punt de millora respecte els drets dels socis minoritaris, i des d'un punt de vista subjectiu d'aquests socis, segueix quedant una reminiscència de protecció estèril o amb uns resultats pràctics poc satisfactoris. Vull referir-me aquí al fet que, dins l'ampli ventall d'acords que el soci pot impugnar, i a través de l'activació dels mecanismes que per a cada cas es preveuen

a la norma, les solucions aportades es queden, de forma reduïda i simple, en les opcions de sortir de la societat recuperant el capital invertit o litigar judicialment per deixar en mans d'un jutge la licitud o no d'una decisió, solució que en molts casos arribarà amb un termini de temps ostensiblement llarg i que potser només aconseguirà modular parcialment la decisió per acabar essent adoptada en una forma menys "agressiva" o lesiva. D'altres podran apuntar que aquests mecanismes son una porta per a obtenir un pacte amb la societat que aporti al soci un benefici econòmic, en forma d'indemnització pactada o prima per a retirar la demanda, però aquest supòsit entenc que no ajuda en res a les societats ni a les minories dins d'elles, i que passaria a plantejar els mecanismes d'impugnació d'acords amb una finalitat merament personal i subjectiva de cada soci, i no pas en un benefici per a la societat.

Amb tot, caldrà veure si aquestes mesures s'exerceixen i s'acaben utilitzant a la pràctica, i si la impugnació d'acords socials com a mesura de protecció als socis minoritaris es mostra com un mecanisme pràctic per aconseguir que les majories actuïn en consonància amb les minories.

Abans de finalitzar el meu treball, no voldria acabar sense recollir el meu agraïment a la professora Cristina Roy Pérez, Doctora de Dret Mercantil a la Universitat de Barcelona i tutora d'aquest treball, per el seu suport en la recerca de materials i plantejament de qüestions a desenvolupar en la realització del mateix, sense l'ajuda de la qual aquest treball no hauria arribat fins aquestes línies finals.

Bibliografia

Bibliografia acadèmica

- ALBA FERNÁNDEZ, MANUEL. «Los derechos de la minoría cualificada en las sociedades de capital bajo el Anteproyecto de Ley de Código Mercantil». *Estudios sobre el futuro Código Mercantil: libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz*. Madrid: Universidad Carlos III, 2015, p. 521-539. ISBN: 978-84-89315-79-2.
- CALAZA LÓPEZ, MARÍA SONIA. «Efectos de la sentencia». *El proceso de impugnación de acuerdos de las sociedades anónimas y cooperativas*. 1ª edició. Madrid: Editorial Universitaria Ramón Areces, 2013, p. 291-317. ISBN: 978-84-80045-75-9.
- CAMPINS VARGAS, AURORA; ALFARO ÁGUILA-REAL, JESÚS. «Abuso de la mayoría en el reparto de dividendos y derecho de separación del socio en las sociedades de capital». *Liber Amicorum Juan Luis Iglesias*. 1ª edició. Pamplona (Navarra): Civitas, 2014, p. 1-26. ISBN: 978-84-47046-60-7.
- MEGÍAS LÓPEZ, JAVIER. «Opresión y obstruccionismo en las sociedades de capital cerradas: abuso de mayoría y de minoría». *Anuario Jurídico y Económico Escurialense*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2014, p. 13-56. ISSN: 1133-3677.
- QUIJANO GONZÁLEZ, JESÚS. «La reforma del régimen de la impugnación de los acuerdos sociales: aproximación a las principales novedades». *Estudios sobre el futuro Código Mercantil: libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz*. Madrid: Universidad Carlos III, 2015, p. 791-808. ISBN: 978-84-89315-79-2.

Legislació

- Espanya. Real Decreto Legislativo 1/2010, de 2 de julio, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Sociedades de Capital. (BOE [en línia], núm. 161, 03-07-2010, pàg. 1-138). <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-10544>>. [Consulta: 02/03/2017].
- Espanya. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil. (BOE [en línia], núm. 7, 08-01-2000, pàg. 1-309). <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2000-323>>. [Consulta: 02/03/2017].

- Espanya. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial. (BOE [en línia], núm. 157, 02-07-1985, pàg. 1-213). <<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1985-12666>>. [Consulta: 02/03/2017].
- Espanya. Ley 31/2014, de 3 de diciembre, por la que se modifica la Ley de Sociedades de Capital para la mejora del gobierno corporativo. (BOE [en línia], núm. 293, 04-12-2014, pàg. 1-34). <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2014-12589>>. [Consulta: 02/03/2017].
- Espanya. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. (BOE [en línia], núm. 206, 25-07-1889, pàg. 1-265). <<http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>>. [Consulta: 02/03/2017].

Jurisprudència

- Auto del Tribunal Suprem 3560/2014 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 23 d'abril de 2014 (recurs 664/2013).
- Auto del Tribunal Suprem 3563/2014 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 23 d'abril de 2014 (recurs 685/2012).
- Sentència de l'Audiència Provincial de Madrid 9601/2011 (secció 28), de 3 de juny de 2011 (recurs 491/2010).
- Sentència del Tribunal Suprem 529/2002 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 30 de gener de 2002 (recurs 2542/1996).
- Sentència del Tribunal Suprem 4950/2013 (Sala de lo Civil, secció 991), de 19 de setembre de 2013 (recurs 1643/2010).
- Sentència del Tribunal Suprem 5346/2014 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 12 de novembre de 2014 (recurs 664/2013).
- Sentència del Tribunal Suprem 9284/2011 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 7 de desembre de 2011 (recurs 1857/2008).
- Sentència del Tribunal Suprem 13053/1991 (Sala de lo Civil, secció 1^a), de 19 de

febrer de 1991.

Articles de revista

- ALFARO ÁGUILA-REAL, JESÚS. «Los problemas contractuales en las sociedades cerradas». *InDret – Revista para el análisis del derecho*, octubre de 2005, núm. 308, p. 3-11.
- CALAVIA, JOSÉ MANUEL. «Impugnación de acuerdos sociales y arbitraje en las sociedades de capital». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 111-124.
- FRÍAS INCHAUSTI, IÑAKI; MARRODÁN, DANIEL. «Impugnación de acuerdos sociales abusivos y derechos de los socios minoritarios». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 81-90.
- GARCÍA-VILLARRUBIA, MANUEL. «El derecho de información del socio como fundamento de la impugnación de los acuerdos sociales. Cuestiones sustantivas y procesales». *El Derecho – Revista de Derecho Mercantil*, 2015, nº 29.
- GÓMEZ TRINIDAD, SILVIA. «Derecho de información de los socios». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 33-42.
- MORALES, JOSÉ RAMÓN. «Facultades de gestión de la junta general. El nuevo art. 160.F) y la reforma del art 161 LSC». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 17-28.
- PAZ-ARES, CÁNDIDO. «Aproximación al estudio de los squeeze-outs en el derecho español». *Actualidad Jurídica Uría & Menéndez*, 2002, núm. 3, p. 49-67.
- ROY PÉREZ, CRISTINA. «La defensa del interés social en la reforma de gobierno corporativo». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 125-139.

- SEGURA DE LASSALETTA, RAIMUNDO. «Conflicto entre socios (Y, en especial, derecho al dividendo)». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 51-57.
- USANDIZAGA USANDIZAGA, PABLO. «Conflicto de intereses y derecho de voto en la junta general». *Revista Jurídica de Catalunya*, 2015, Reforma de las sociedades de capital y mejora del gobierno corporativo – Colección RJC, p. 43-46.

Webgrafia

Articles pàgines web

- ALFARO ÁGUILA-REAL, JESÚS. «Impugnación de acuerdos sociales contrarios al orden público». *Almacén de derecho* [en línia], 21-09-2015. <<http://derechomercantilespana.blogspot.com.es/2015/09/impugnacion-de-acuerdos-sociales.html>> [Consulta: 3 d'abril 2017].
- DEPARTAMENT MERCANTIL ROCA JUNYENT. «Entra de nuevo en vigor el suspendido derecho de separación del socio en caso de falta de distribución de dividendos (art. 348 bis de la LSC)». *Alerta Informativa – Departamento Mercantil* [en línia], 04-01-2017. <http://www.rocajunyent.com/content/uploads/20170104+Alerta+Informativa+Mercantil+CAST_revisado.pdf> [Consulta: 24 de març 2017].
- KLUWER, WOLTERS. «Impugnación de acuerdos sociales». *Guías Jurídicas* [en línia], 2015. <http://www.guiasjuridicas.es/Content/Documento.aspx?params=H4sIAAA AAAAEAMtMSbF1jTAAAUmJSwMTtbLUOuLM_DxbIwMDCwNzAwuQQGZapUt-ckhlQaptWmJOcSoAunl3hTUAAAA=WKE> [Consulta: 13 de febrer 2017].
- REDACCIÓ NOTICIAS JURÍDICAS. «Contenido y novedades de la Ley 31/2014, por la que se modifica la Ley de sociedades de capital, para la mejora del gobierno corporativo». *Gobierno corporativo* [en línia], 04-12-2014. <<http://noticias.juridicas.com/actualidad/noticias/8995-contenido-y-novedades-de-la-ley-31-2014-por-la-que-se-modifica-la-ley-de-sociedades-de-capital-para-la-mejora-del-gobierno-corporativo/>> [Consulta: 27 de març 2017].
- SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, JUAN. «La impugnación de acuerdos y la cuestión previa sobre el motivo de la impugnación». *El blog de Juan Sánchez-Calero Guilarte* [en

línia], 16-12-2014. <<http://jsanchezcalero.com/la-impugnacion-de-acuerdos-y-la-cuestion-previa-sobre-el-motivo-de-la-impugnacion/>> [Consulta: 13 de febrer 2017].

- TÀPIES, JOSEP. «El Gobierno reactiva la bomba de relojería para la empresa familiar». *Empresa familiar blog Network* [en línia], 06-02-2017. <<http://blog.iese.edu/empresafamiliar/2017/348bis-ef/>> [Consulta: 27 de març 2017].

Articles de revista electrònica

- CUATRECASAS; GONÇALVES PEREIRA. «Ley de reforma de la ley de sociedades de capital para la mejora del gobierno corporativo». *Nota Monográfica – Áreas mercantil y contenciosa* [en línia], 28-11-2014. <http://www.cuatrecasas.com/media_repository/docs/esp/flipbook/Nota_Monografica_Reforma_Ley_de_Sociedades_de_Capital/assets/basic-html/page2.html> [Consulta: 24 de febrer 2017].

- IRIBAS, BLANCA; RODRÍGUEZ-SAHAGÚN, MIGUEL-ÁNGEL. «El abuso de los minoritarios en las sociedades de capital». *Legal today – Práctica jurídica mercantil* [en línia], 21-03-2013. <<http://www.legaltoday.com/practica-juridica/mercantil/societario/el-abuso-de-los-minoritarios-en-las-sociedades-de-capital>> [Consulta: 27 de març 2017].

- MASSAGUER FUENTES, JOSÉ. «Lecciones: Legitimación en materia de impugnación de acuerdos sociales». *Lecciones Derecho Mercantil – Almacén de Derecho* [en línia], 29-05-2016. <<http://almacenederecho.org/lecciones-legitimacion-materia-impugnacion-acuerdos-sociales/>> [Consulta: 10 d'abril 2017].

- MONTOYA, ALFONSO. «El artículo 204 de la Ley General de Sociedades: una regla contraproducente». *IUS ET VERITAS* [en línia], 24-10-2016. <<http://ius360.com/privado/corporativo/el-articulo-204-de-la-ley-general-de-sociedades-una-regla-contraproducente/>> [Consulta: 27 de març 2017].

- PÉREZ DAUDÍ, VICENTE. «La impugnación de acuerdos sociales». *Màster Dret de l'Empresa i dels Negocis – Societats Mercantils* [en línia]. <[http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/51545/1/Pérez%20Daud%C3%](http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/51545/1/Pérez%20Daud%C3%99)

AD%20proceso%20de%20impugnacion%20acuerdos%20sociales.pdf>

[Consulta: 14 de febrer 2017].

- PEYRA, JOSÉ MARÍA. «Derechos de los socios minoritarios en las sociedades de capital». *Lefebvre – el Derecho* [en línia], 17-03-2016.

<http://www.elderecho.com/tribuna/mercantil/Derechos-socios-minoritarios-sociedades-capital_11_930430001.html> [Consulta: 9 de maig 2017].

- SÁNCHEZ-CALERO GUILARTE, JUAN. «Entrada en vigor del artículo 348 bis LSC». *El blog de Juan Sánchez-Calero Guilarte* [en línia], 02-02-2017.

<<http://jsanchezcalero.com/entrada-vigor-del-articulo-348-bis-lsc/>> [Consulta: 27 de març 2017].

- URÍA MENÉNDEZ. «Ley 31/2014, de 3 de diciembre, por la que se modifica la Ley de Sociedades de Capital para la mejora del gobierno corporativo: Novedades en materia de régimen de gobierno de las sociedades no cotizadas». *Artículos jurídicos* [en línia], 3-07-2015.

<http://www.uria.com/documentos/publicaciones/4663/documento/UM_reforma_LSC.pdf?id=5846> [Consulta: 17 de febrer 2017].

- VERDAGUER, JOSEP. «El 1 de enero entra en vigor el art. 348 bis LSC; derecho de separación de los socios en caso de ausencia de reparto de dividendos». *Economist & Jurist* [en línia], 14-10-2016. <<http://www.economistjurist.es/ultima-hora-noticias-juridicas/el-1-de-enero-entra-en-vigor-el-art-348-bis-lsc-derecho-de-separacion-para-los-socios-en-caso-de-ausencia-de-reparto-de-dividendos/>>

[Consulta: 27 de març 2017].

Diari electrònic

- GÁLVEZ, JOSEP. «El socio minoritario vuelve a exigir su derecho al dividendo». *Expansión* [en línia], 26-01-2017.

<<http://www.expansion.com/juridico/opinion/2017/01/26/588a3c4b468aebfb018b4585.html>> [Consulta: 27 de març 2017].